

Kiáltó szó

Erdély, Bánság, Kőrösvidék és Máramaros magyarságához!

„...Akkor megkérdelek ötet: Te kicsoda vagy?
Ilyés vagy-e te? És monda: nem vagyok. Próféta
vagy-e te? És felele: nem vagyok.

Mondának azért néki: Kicsoda vagy tehát,
hogymegtudjunk azoknak felelni, akik minket elküldöttek;
mit mondva magad felől?

És monda: Én kiáltó szó vagyok a pusztában!”
(János evangéliuma I. 21–23.)

Két keserü esztendeje már, hogy szemünk nyugat felé néz. Láttuk, hogyan hanyatlott le ott a nap. Reménykedő, bizó, sovárgó és fájó szemünk nézte, hogy a könnyünk csordult ki attól.

Mert a nap csak haladt lefelé, hanyatlott egyre; eleinte lassan, aztán gyorsabban, végül lebukott és az égen csak a vérveres fellegek maradtak.

Most már megdörzsölhetjük szemünket: Egyelőre nincsen tovább. *Ez* a nap lebukott, *ennek* vége. És arcunkról letörölhetjük a könnyeket. Még a nyomukat is.

*

Valahol aláírtak valamit, valahol megalkudtak valamit, valahol elosztottak valamit; valahol egy nyitott ajtót becsaptak, hogy legyen az zárva örökre.

Ahová a magunk erejével, ezer esztendő munkájával kapaszkodtunk és minden lépcsőfokot a magunk izmaival és eszével vágtunk a magunk vérével öntözött irtatlan sziklába: onnan dobtak le minket.

Tudjuk: miért.

*

Régi zászlónk összetépvé, fegyverünk csorba, -lelkünkön bilincs.

De tudom: talpra *kell* állanunk mégis.

De tudom: újra kell kezdenünk az izzadságos, nehéz munkát.

Tudom: vágni fogjuk kemény, vad sziklába az utat, melyen egy kemény, régi nép lép majd velünk és utánunk *ujra csak felfelé*.

*

Halljuk, látjuk és tudjuk immár, mert valóság: a régi Magyarország nincsen többé.

Nem akkor halt meg, amikor Párisban temetését rendezték, de akkor, amikor ő maga is bejelentette, hogy igenis: *nem vagyok már a régi*. Ez az igazság!

Hetven esztendeje, hogy apáink kimondották *azt* a szót egy akarattal és félszázada, hogy megtestesült az ezeresztendős álom; az a Magyarország, melynek fejére Párisban mondották ki az ítéletet.

Félszáz esztendeig élt az *egy* Magyar föld, a nagy, ifju, erős magyar műhely. Nem hagyatott *ugy* tovább dolgoznia.

Erdély, Bánság, Kőrösvidék és Máramaros magyar népe: minket kiszakitottak, kidobtak abból a műhelyből, amely ami izzadságos munkánk segedelmével épült fel egykoron.

Nem kérdezték: akarjuk-e?

Mi pedig mai napig nem akartuk elhinni, hogy ez megtörtént, hogy ez megtörténhetett.

És két esztendeje, hogy nem dolgoztunk. De vártunk. Vártuk reménykedve, hívőhittel, hogy felkeljen számunkra a nap:

napnyugaton! Két esztendeig álmodtunk és nem akartunk tudni az Életről, aki körülöttünk tusakodva robogott. Nem akartunk látni és hallani, nem akartunk érezni és élni, csak hinni akartunk és bizni és álmodni és csodákat várni, amik majd felébrednek.

Mert megszoktuk a régít, szerettük, amit egykor megalkottunk.

Hittük, hogy az örök időkre a mienk *ugy*, ahogy *azt* mi magunknak alkottuk meg.

Most aztán kisült minden. Két esztendő keserű várakozása, dermedt álma után megtudtuk, hogy minden, amiben hittünk, bízunk, reménykedtünk: délibáb az. Megtudtuk, hogy a nap nem ott kel fel, ahol lenyugodott.

Valljuk be: a mi hitünk nagyot csalódott.

Valljuk be: fáj a csalódás; fáj hogy el kell hajítanunk lelkünk hitét, mert hogy nem igaz hit volt az.

Erdély, Bánság, Kőrösvidék és Máramaros kétmillió magyarja, nem én mondom neked, de a megcsonkított Magyarország mondta ki a szentenciát rólunk: nem tehetek mást, elfogadom az ítéletet, mely akaratom és hitem ellenére fejemre olvastatott, kihirdettetett és végrehajtatott: *Én rólatok, aki ket erőszakkal leszakitottak rólam, lemondok.*

Ez az igazság!

Aki mást mond: hazudik az; aki mást hiszen: álmodik az; aki másban reménykedik: délibábot kerget az.

Le kell vonnunk a tanulságot; szembe kell néznünk a kérlelhetetlenül rideg valósággal és nem szabad ámitanunk magunkat. Dolgoznunk kell, ha élni akarunk és *akarunk* élni, tehát dolgozni fogunk.

De csak magunkban ezentul magunkért.

Napnyugat felé pedig ne nézzünk többé. Attól csak nehéz a szivünk és fáj a szemünk. Ott lebukott a nap és csak az ég vereslik még és az égen gomolygó nehéz sorsfellegek. Attól csak a könnyünk csordul ki már.

Vigyázzunk! A könny drága és – ne lássa azt senki idegen, ami nekünk fáj.

De ezeresztendős göggel tartjuk tekintetünket a mi hegyeink taréja felett, mert itt kell derengenie majd a mi hajnalunknak.

A régi Magyarország nincs többé számunkra; de Erdély, Ardeal, Siebenbürgen, Transsilvánia, vagy bármi nyelven nevezte és nevezi a világot: feltámadt és *van*, aminthogy volt akkor is, amikor *azt* hittük mi magunk,

mert akartuk hinni, hogy nincs és csak Magyarország van. Akkor is volt, de most is van és akárhogyan is akarja akármilyen akarat, lesz örökön, örökké.

Egy félszázados, szépséges *utra* eresztették le a sorompót; hogy tilos. Ezeresztendő, erdélyi szerszámainkkal, próbált, ősi erőnkkel új utakat kell vágnunk, de magunknak csupán.

Régi szerszámokkal új fegyvereket kell kovácsolnunk, a lerakottaknál, az összetörteknél, a kezünkből kicsavartaknál jobbakat.

Senki sem fog segíteni minket; de akkor senki se is sajnáljon minket.

Építenünk kell! Fogunk hát építeni új, erős várakat a régi Istennek. Az Egynek, az Igazságosnak, az Erős Istennek. Aki ideküldött titkos Ázsiából egykoron minket és akit mi idehoztunk magunkkal. Aki oltalmazott mindeideig és akit mi is megvédelmeztünk – magunknak.

*

...Hát eltemették a régi Magyarországot. Szép temetés volt. Sirját beültették virágokkal és fejtől himes fejfát szurtak. Hogy akik élünk még, sirhassunk és sirjunk és ne merjen eszünkbe jutni az élet, de örökké lássuk a dombot és a virágos dombon a himes, csillagos, buzogányos fejfát.

Minket még a temetésre se hívtak meg...

Belenyugszunk, mert bele kell nyugodnunk ebbe is és – hiszünk örök életünkben.

Elindulunk új utunkon, de magunkkal visszük a nagy temetés emlékét és egy szilánkot egy keresztrefeszített ország keresztjéből.

* * *

*

Két esztendeje, hogy sokan közülünk imádkozni tanultak és sokan átkozódni is. És sokan álmodozni és sokan megtanultak sirni is, de a legtöbben a vizeket néztük, a mi vizeinket, akik harsogva sietnek hegyeinkből lefelé, ki az Alföldre. Sokan néztük a vizeket és közülünk sokan el is indultak a vizek mentén le a hegyekből, ki, arra napnyugat felé. Hogy onnan soha vissza ne jöjjenek.

De az imádkozás ideje eltelt. És el az átkozódás ideje is. Az álmodozásnak vége és a sirásnak is. Aki pedig elindult a vizek mentén, az többé ide nem jöhet vissza, aki közülünk elmegy, az ne is kívánczozék közenk vissza valaha; annak itt helye nem lesz soha és jussa sem lesz annak.

*

Fölbredtünk. Látni akarunk tisztán. Szembe akarunk nézni az Élettel, tisztában akarunk lenni helyzetünkkel. Ösmerni akarjuk *magunkat*.

Számba kell vennünk erőinket, szerveznünk kell a munkát, tudnunk kell a célt, amit el akarunk érni.

Aki fél, aki gyáva, aki nem bizik, aki nem hisz, aki gyenge, az lépjen ki a sorból. Az menjen. Az nekünk bajt csinál, az a mi munkánkat akadályozza, az a mi lábunk elé gáncsot vet, a mi árulónk az!

Senkit se sirassunk, aki elmegy innen. Senkit se tartsunk vissza. De biztassuk azt is, aki habozik; az ingadozóknak sincsen helye itt most.

Kiáltó szó vagyok: *ezt kiáltom!*

* * *

*

Az ítélet végrehajtatott: Erdély, Bánság, Körösvidék és Máramaros két millió magyarsága bekebelezetett Romániába...

Nem rekriminálunk. Nem keresünk árulókat, nem keressük a megalakulókat, a gyávákat, a bűnösöket, avagy a bűnbakkokat. Nem vigasztaljuk magunkat gyáván azzal, hogy most hibáztatunk. De viseljük sorsunkat, ahogyan az reánk méretett.

Nem keresünk jogot, vagy jogtalanságot, nem igazságot, vagy igazságtalanságot, nem várunk méltányosságot, sem kegyelmet.

Nem is kérünk.

Nem kutatjuk, hogy az a nélkülünk rólunk készült és kötött trianoni szerződés miféle koldusalamizsnát rendelt számunkra.

Nincsen sok értelme ennek.

A mi igazságunk: a mi erőnk.

Az lesz a mienk, amit ki tudunk küzdeni magunknak.

A bátraknak kiáltok hát, a harcolni akaróknak, a kötelességtudóknak; a látniakaróknak, az előrenézőknek.

Álljanak elő, ne szégyenkezzenek, ne aludjanak, ne duzzogjanak.

Az Élet nem vár; az Élet rohan.

Kiáltó szómmal ezt kiáltom!

* *
*

A fundamentum, amire nyugodt lelkiismerettel és bizó lélekkel építhetünk: kétmillió magyar.

Kétmillió magyar, ezeresztendős históriája tudatában és tanulságaival, geografiailag egységes területen egy 13–14 milliós, nem homogén lakosságu, fiatal, alig félszázada önálló életet élő, szegény ország keretében nagy súlydifferenciákat okozhat, amennyiben vele együtt működik, vagy pedig ellene dolgozik.

Velünk, Erdély magyarságával minden időben számolnia kell annak, aki szuverénitását reánk kiterjesztette. Számolnia kell Romániának is, ha azt akarja, hogy területi és népességben való gyarapodása *erőgyarapodást* is jelentsen, nem pedig fölös terhet, súlyos kölöncöt.

Nem szabad elfelejtenie, hogy mi nem az egységes magyarságból elszakasztott egyszerű lélekszám vagyunk, de külön történelmi egység ezer esztendő óta, saját, külön erdélyi öntudattal, önálló kultúrával, önérzettel. Tudunk számolni minden helyzettel, tudunk kormányozni és tudunk nehéz verebéségek után talpra állani. Erőnköt ösmerjük, nem becsüljük azt túl, de nem is kicsinyeljük: sokszor próbáltuk, mennyit bírunk.

Mi, kétmillió dolgozó, adózó, anyagi és kulturértékeket produkáló polgár felséges erőgyarapodása vagyunk Romániának. De mi, kétmillió nem dolgozó improduktív, gyűlölködő, alattomos belső ellenség: borzalmas rákfenéje vagyunk Romániának.

Nyíltan és őszintén valljuk azonban: inkább vagyunk lojálisak, mint rebelisek, inkább építők, mint rombolók, inkább nyílt barátok, mint titkos ellenségek.

De azzal a feltétellel, ha megadatik számunkra az új keretek között az a minimum, melyet mi nemzeti kultúránk, ősi szokásaink, faji öntudatunk, szociális érzésünk, gazdasági fejlődésünk szempontjából ezeresztendős multunk tanulságaképpen nélkülözhetetlennek tudunk.

* *
*

Kétmillió magyarra, mint fundamentumra akarjuk felépíteni az új ke-
reték közt *nemzeti autonomiánkat*, melynek egyrészét saját szabad elha-
tározásából igéri nekünk a Románia szentesített törvénye: a gyulafehérvári
határozat, másrészét megszerzi egyfelől akaratumk és erőnk, másfelől Románia
józan belátása.

Amit ma a magunk számára kérünk, amiért holnap harcba szállunk
és holnapután talán már szenvedünk is, de amit hitünk szerint végre is ki-
vívunk, azt fogják kérni, azért fognak harcolni, szenvedni és azt fogják vé-
gül kivívni magunknak szász és román erdélyi nemzettestvéreink is.

Nyíltan és bátran kiáltom ki ezt a végső célunkat. Minden hátsó gon-
dolat nélkül, őszintén. És hiszem, hogy ott lappang ez az akarás mindnyá-
junk lelkében, akik tisztán igyekszünk látni új helyzetünkben az új célt.

Mert mi, magyarok megsemmisülhetünk, – bár ez nem valószínű, –
és eltűnhetnek Erdély földjéről a szász is, de élni fog akkor is Erdély, mert
geografiai egyéniség, gazdasági egyéniség történelmi szükségesség.

Nyíltan és bátran kiáltom a velünk megnagyobbodott Romániának:
*mi, magyar faj, magyar hitű és magyar nyelvű polgárai Romá-
niának nemzeti autonómiát akarunk, aminek birtokában bennünk
Nagy Románia megbízható polgárságot fog nyerni.*

Alkudni nem fogunk. Elég erőseknek érezzük magunkat, hogy nyíltan
és őszintén beszéljünk és a kijelentett alapon szilárdan megálljunk.

Kétmillió állampolgár biztos támogatása, avagy ellenséges indulata nem
lehet közömbös egy sokkal erősebb, konszolidáltabb, gazdagabb államra
nézve sem, mint Románia.

* *
*

Valóságokat akartam láttatni; igazságokat akartam kiáltani.

Valóságokat és igazságokat, amik fájnak a gyávnak, elnémitják az
árulót, megrontják az ellenséget, megállítják az elnyomni akarót. Amik bátor-
ságot adnak a csüggedőknek, világot gyujtának a sötétben tévelygőknek,
fegyvert adnak, a védteleneknek.

Ezt akartam kiáltani és lehet, hogy kiáltó szó leszek a pusztában...

Mégis kiáltok! Neked: Erdély, Bánság, Körösvidék és Máramaros ezer-
esztendő magyarsága:

Ébredj kétesztendő álmodból, szemedet nyisd ki; nézz széjjel és állj
az új életben tusakodni akarók közé.

A rohanó idő füledbe harsogja: elég a passzivitásból. Ami eddig or-
vosság volt és védelem is talán, de mindenesetre *becsület* volt, méreg az
ezentul és gyávaság.

Kiáltom a *jelszót*: építenünk kell, szervezkedjünk át a munkára.

Kiáltom a *célt*: a magyarság nemzeti autonómiája.

De kiáltom még egyszer azt is: aki gyáva, aki rest, aki alkudni akar,
az nem közénk való, mert az a mi igazi ellenségünk: a mi árulónk.

Ez kiáltom és hinni akarom, hogy nem leszek mégsem pusztában
kiáltó szó csupán...

Kós Károly.

A magyarság útja.

*Szenvedni
megtanithatnak,
de félni nem.*

(Wesselényi.)

Elindul utjára ez a gondolat. Sokáig ringattuk bölcsőjében, amit sok álmatlan éjszakának aggodalmas töprengéseiből ácsoltunk számára. Titkon rejtegettük, sötétben takargattuk, mint a jerikóbéli Raháb a várfalak közé vetődött vakmerő követeket. A suhanó rideg idő azonban megvénytette, a történelmi eseményeknek: távolból ide-idevillant hideg lénye nem gyilkolta le, hanem életre erősítette s most ime szárnyat követel magának. Gyorsröptü kemény szárnyakat, hogy száguldó iramban suhogjon végig jámbor falvak csendesen várakozó népei és szorgos városok tétován hemzsegő tömegei felett. Amerre megfordul, testvéreket keres. Alvókat akar felrázni aléltságukból, aggódókat megerősíteni az akaratban, egyenes utat mutatni a kétkedőknek, bátorságot szilárdítani, közönyt ostorozni, tévelygést átkozni és hirdetni az élet jogának elko-bozhatatlan igéjét.

Az életnek a joga nem ajándék, amit kérni és könyörögni kellene, hanem tiszteletet követelő igazság. Ennek az igazságnak diadalmas győzelmébe vetett hit alapján indul utjára ez a gondolat. Hit az alapja és gyökere, de cselekvés a célja. Az apostolnak a szavai élesen csengenek figyelmeztetésképen: amiképen a test is csak hulla lélek nélkül, azonképen holt a hit is cselekedetek nélkül. Embernek és nemzetnek az élete feltételekhez van kötve. Táplálék nélkül halottá sorvad az emberi test, öröksötétség végképen elaltatja, jég megdermeszti, szomjuságra kárhozottan elalszik. Önmagát halálra ítélni az egyes ember, mert csak magától vonja el az elengedhetetlenül szükséges életfeltételeket, de nemzetnek, vagy tömegeinek az élete felett nem rendelkezik senki, még egy korszaknak egész nemzedéke sem; de kárhozó bűnnel pusztítja nemzetét, ha a táperőről nem akar gondoskodni, ha a bizonytalanság sötét-ségéből nem igyekszik derüesebb napokra vezetni, ha a dermedtséget elmulasztja megeleveníteni s ha nem áldozza munkáját arra, hogy a megélhetés biztonságának kútforrásait a lehetőségig kimélyítse. Azért kell megindulnia a munkának, mert bizunk a fennmaradásunkban, de kétséges a fennmaradásunk és egészen bizonyos, hogy nem boldogulunk, ha ezt a hitünket nem értékesítjük bölcsebben, csak párnaként rakjuk a fejünk alá és alszunk és álmokat látunk, ki-ki a maga tetszése szerint valót.

Évezredes multunk van ezen a földön. Nem állott egyébből, mint elkeseredett harcok szakadatlan sorából. Egymást kergették a történelem vérviharai, világhatalmak csapdosták itt össze erejüket a mi tes-

tünkön keresztül, szabadságharcok folytonos megújulása nélkül nem lehetett türhetővé tenni az életet. Amikor egyszer errefelé járt Petőfi s az erdői vén kastély ormáról végignézett ezen a világon, melyben üvöltő vad zivatarok között csapzott hajával és véres homlokával is szilárdan áll maga a magyar, akkor tört ki meghatottságából az a lelkesedés: ha nem született volna magyarnak, e néphez állana, mert a legelhagyottabb minden népek közt a föld kerekén. Magára maradottan áll most is, ezen a területen is, de az elhagyatottságnak az érzése erőt adhat arra, hogy összeszedje magát. Ilyen multjában ennek a népnek nincsen olyan bűn, amely önbizalmát megrendíthetné. A jelen nem olyan kétségbeejtő, hogy abból jövőt ne lehetne kovácsolni. Van okunk az érthető szomorúságra, de nem volna szabad időt engedni rá és vétek ürügyet keresni a csüggedésre, amely nem való egyébre, mint arra, hogy feleméssze a kötelesség teljesítésének munkakedvét. Csak meg kell találni az öntudatot, amely közös akaratnak kévibe ölelhető össze, amely büszke önérzetnek a bizodalával tölt el, de amely parancsként rendel el a munkát egyeseknek és az összességnek a számára. A cselekedetnek az ideje öregedik a fejünk felett s ezt csak a gonoszság, vagy ostobaság tagadhatja már. Mert nemzeti öngyilkossággá fajulhat egy rettenetes közönyösség, ami ha lábra kap, járványszerűen szokott ragadni az emberek között, mesterséges terjesztése pedig égbekiáltó, embertelen bűn

Ratifikáció után

vagyunk már s számunkra adott helyzetet teremtettek, anélkül, hogy a sorsunkról hozzánk kérdést intéztek volna. A trianoni békeszerződésből magyar törvény lett. Rideg tény ez, amit egyszerűen tudomásul kell vennünk és számolnunk a reánk háramló következményekkel. Sem a párisi békefeltételek, sem a trianoni aláírás, sem a budapesti ratifikálás nem jött meglepetésként. Magára vessen csalódásaiért az, aki önmagát is ámitotta. Aligha van gondolkozó ember, aki még mint eshetőségre nem számított a mai tényleges állapotok bekövetkezésére. Ósrégi állampolgárságunkat ezzel törölték, átírták, ujat adtak a helyébe. Anélkül hogy akaratunkat nyilváníthattuk volna. Két esztendeje készítjük lelki-erőnket, magunkat ennek az elfogadására, mert ezt a földet megtartani, erről a rögről nem mozdulni s itt a magyar kultúrát fejleszteni, parancsoló nemzeti kötelesség. Mégis meglehet állapítani azt a készületlenséget, amelynek pótlását csak a leglázasabb sietséggel tudhatjuk helyrehozni.

Ne gondolja senki, hogy a készületlenség megállapítása az idecsatolt magyarság eddigi demonstratív magatartásának kárhooztatása akarna lenni. Nemcsak azért nem, mert a céltalan kifogásolásokban tápot találhatna magának a meggondolatlan széthuzás, hanem, mert az a magatartás, amelyben ez a magyarság a megszállás után *kifelé* mutatkozott a *lényegben* – meggyőződéseim szerint – helyes volt s ennek a magatartásnak az időszerűtlen feladásával semmilyen általános érdekű hasznot elérni nem lehetett volna. Két sokat emlegetett kérdésben szükséges ennek a meggyőződésnek a határozott leszögezése. Az egyik: a magyar tisztviselők nem tehettek mást, minthogy feloldatlan esküjük szentségéért

feláldozták a maguk egzisztenciáját, amit amugy is veszélyeztettek a romanizáló törekvések. A másik: az eddig elrendelt román parlamenti választásokban nem vehetett részt a magyarság, de a magyar nép képviselete az itt bevezetett választási rendszer és a nemzeti megkülönböztetéssel rendeletileg mintegy jutalomképen osztogatott szavazati jog alapján voltaképpen ki sem alakulhatott volna.

Igy kellett ennek történnie. Lehetett volna ennél szélsőségesebb, vagy radikálisabb magatartást is tanusítani, nagyobb elszántsággal, többet kockáztatni, amire azonban sehol semmilyen szándék tervekét nem készített. Amikor a román állam itt kiterjesztette a maga hatalmi szerveit, csendes nyugalmat talált, a tömegmozgalmak az egyéni élet kapui mögé húzódtak vissza s bár a közös érzés nemcsak, hogy nem hült ki, hanem ugyanazon a szinten emelkedett, azért szükségtelen, vagy kétes kimenetelű kockázatokra a népességnek a zöme nem kívánt szükségtelen s veszélyt rejtő áldozatokat hozni.

Hosszas hadiállapotban, megszállott területen éltük át szigorú statáriumnak a napjait. A föld, melybe nemzetségünk családfái mélyen eresztették le a gyökereiket, jogerős itélettel csak most jegyződött a román állam telekkönyvébe. Új állampolgárságunk irására a budapesti ratifikáció nyomta rá az elbocsátó végzés pecsétjét. Kezünkbe vesszük, tudomásunkra szolgál, nem rázza meg lelkünket a meglepetés, de az első kérdés, amit önmagunknak és egymásnak feladunk, az kell hogy legyen: mitévők legyünk? Mögöttünk határt emelnek új államunknak a keretei s a mi ittmaradni akarásunk e keretek köze láncol bennünket. Mitévők legyünk? Céltalanul nem vergődhetünk a boldogtalan semmittevésnek a vándorútján.

A passzivitás

fogalma zavaros tartalmatlansággal röpköd a levegőben. Amikor ezzel a szóval dobálóznak az emberek s a képzelődés erényét öntik beléje, olyankor azt akarják mondani, hogy passzív *rezisztencia*. Valahányszor elfeledik ezt hozzágondolni és nem tartják szükségesnek utánna képzelni, nem fejeztek ki vele egyebet a közönyös semmittevésnél. Meghuzódni, szótlánul elvonulni, a türelem köpenyébe burkolózva félre állani. Ebben is van néha még bölcsesség is, néha tiszteletreméltó akarat-erő, ha olyan egyéni lemondást jelent, amely csillogó vágyakat és életörömekeket áldoz fel magasztosabb emberi hivatás oltárán. Az átlag ember előtt azonban nem jelent többet kényelmi szempontnál, amely megkimél a fáradságtól s nem kíván parányi bátorságot sem. A renyhesség szeret ezzel a szóval takarózni, a gyávaság pajzsként emeli a szemrehányások nyilai ellen. Ezért kell egyszer már alája nézni s a tisztet, vagy gyanus rejtett szándékokat a napfényen kiteríteni.

Politikai küzdelemben a passzivitásnak, a szenvedő félreállásnak csak akkor van helye, amikor nem áldozunk fel vele eredményeket s tüntetésképpen lehet felhasználni. Politikai pártok ha kilátástalanul néznek a választási eredmények elé, a hangos visszavonulásban több agitatorikus hasznot látnak, mint a valószínű bukásban, s az urnáktól elvont tevékenységet az agitáció más terére viszik át. Trockij a bresztli-

tovszki béketárgyalásokat ott hagyta, otthon kihirdette a leszerelést, de előbb megkísérelte a központi hatalmak delegátusaival szemben a leghevesebb szócsatát. A corki polgármester az angol hatalmi önkény fogságában nem védekezett, nem készült a kiszabadulására, nem fogadott el eledelt, hanem éhhalálra ítélte magát, hogy az ir szabadság martirja legyen, de nem azért, mintha az összes irek kipusztulására akart volna példát adni. Az urnától elvonuló párt más térre viszi át az aktivitást, Trockij a maga tervszerű akcióját fejezte be elvonulásával, az ir polgármester hőstetté fejlesztette a szenvedését. A látszólagos passzivitás hatványozott tevékenységre ad alkalmat. Nem politikus passzivitás, nem taktika az, amely egyszerűen csak meghunyászkodás, beburkolózás.

Az olyan passzivitás, amelynek nincsen célja, nem jöhet számításba, mint politikai küzdelmi eszköz másképen, csak mint feladás, meghódolás. A hallgatás beleegyezés – régi közmondás szerint is. Amibe egyszer beleegyeztünk, mert nem tiltakoztunk, nem követeltünk, nem kiáltottuk oda a magunk igazát, azt feladtuk és a késői sérelmezéssel már nagyon nehéz jóvá tenni, az utólagos panaszkodással nem lehet alkotni. Nemzeti jogoknak az elismertetéséről, kiharcolásáról van szó egy olyan államban, amelyben a nemzeti többség az arányszámra kíván uralmi rendszert berendezni. Az egyenjoguság garanciáit nem várhatjuk egyedül és kizárólag az uralom hatalmi kegyeitől, sőt a legnagyobb tévedés volna erre építeni számításokat, várakozásokat, igények kitalálását és azoknak kedvük szerinti kielégítését.

Nemzeti remeteségben gyáván meghunyászkodni, a sérelmeket türelmesen elhallgatni, a küzdelmet lemondani, a jövő felépítésén nem dolgozni és mindezt utólagos indokolásként passzivitásnak elnevezni, nagyon kényelmes helyzetet teremthet azoknak a számára, akiknek esetleg utjában vagyunk. Az ő számukra haszon, a mienkre pedig nem több léha könnyelműségnél, erőt letagadó bátortalanságnál és vétkes mulasztásnál.

A passzív rezisztencia

az ellentállásnak egyik neme valamilyen hatalmi törekvéssel szemben. A két szóval jelölt kifejezésben a rezisztencia lényeg és cél, a passzivitás csak formát jelent. Az ellentállást csak minősíti a passzivitás, rendes körülmények között gyöngíti s csak ott van létjogosultsága, ahol célravezetőbb mód nem áll rendelkezésre. Passzív módon rezisztál az, aki megtagadja a követelt teljesítményeket. A magyar történelemben, amely a múltban ránk nehezedett törekvéseknek szomorú bőségét tudja felmutatni, számos példát találhatunk. Ennek a nemzetnek a karakteréhez nem fűzték rokonsági szálak a lemondást és a valójából akarja kiforgatni az, ki a passzivitás helytelenül értelmezett jelszavával a meghunyászkodás süppedős mocsártalajába akarja beleszedíteni, hogy majd józanodás után ne tudjon egykönnyen kivergődni. A történelemben voltak olyan passzív rezisztenciák, amelyeknek az elhatározásából kifolyólag nem adtak ujoncot a hadseregnek, nem fizettek adót a kincstárnak, nem küldöttek el követeket az összehívott osztrák birodalmi

gyülésbe, vagy nem mentek el a megválasztott követek a törvénytelenül összenyomoritott tartománygyülésbe. De mindenik esetben kifejezésre juttatták a nyílt megtagadást, s az ilyen elhatározás végrehajtását igyekeztek tökéletesíteni, tehát akciót fejtettek ki a siker érdekében. Ebben volt az állásfoglalásnak a súlya és az ereje. De csak akkor került sor a passzív rezisztenciára, ha más mód, más eszköz, a magatartás kifejezésének más formája képtelenségnek, vagy sikertelennek mutatkozott; ha a megkísérelt tevékenységnek az utolsó próbája is eredménytelenül végződött.

Nem igaz az, hogy a Deák Ferenc alkotmányos politikája a passzív rezisztenciával kezdődött volna. És erről érdemes beszélni, mert sok említés hangzik el róla naponként erre mifelénk, anélkül, hogy a köztudat előtt teljes tisztázottságában állana ez a nem épen idevaló példa. Nem a legalkalmasabb példának az itteni tömegek számára azért, mert akkor és ott egy évezredes alkotmány törvényekkel erősített bástyáinak s a bástyák mögött élő népjogoknak a védelme körül folyt a küzdelem és a békekötési törekvés. Emitt pedig új államunk új területén a szabad fejlődés folytonosságának biztosítására kell új várakat építeni. De ha a passzív rezisztencia eszközejének példájaképpen felmerülhetett az ő bölcsessége is, akkor nem elég erre mind tekintélyre hivatkozni, hanem szükséges alaposan utána gondolni, hogy tanulhassunk hasznothajtó okulásokat belőle.

Deák Ferenc nem ott kezdte, hogy öntudatának és meggyőződésének, helyzetismeretének a kialakulása után a passzivitásnak, vagy passzív rezisztenciának az életbölcseleti álláspontjára helyezkedett volna. Azt a munkáját, amit hatvanhétben vitt a befejezéshez, szintén nem az ötvenes évek passzív rezisztenciájával kezdte, hanem azzal a tevékenységével, amellyel a negyvennyolcas reformalkotás törvényhozó munkájából kivette a maga részét. Az ő munkája nagyszerű aktivitással kezdődött. Bár tanításai mindenkor, most is és itt is okulásul szolgálhatnak, de történelmi nagyjaink közül nem az ő egyénisége a legalkalmasabb arra, hogy ebben a kialakulásban vezetésre hivatott emberek számára kizárólagos mintaképül szolgáljon. Az ő nyugalomvágya rendkívüli mértékben szerette a csendes, háborítatlan magányt s nem először húzódott félre a cselekvés szinteréről a negyvennyolcas események után. Az első felelős magyar minisztérium megalakításához is csak nagy nehezen sikerült kivonni őt a meg nem magyarozott és meg nem értett hosszú éveken át tartott visszavonultságából. Kimagasló fölénye megengedhette magának, hogy művének a felépítésénél is másokkal csináltassa meg, amit ő kigondolt, vagy amit helyesnek fogadott el. Kétségtelen tény, hogy az ötvenes években az itthon maradtak passzív rezisztenciáját ő tartotta fenn és képviselte, mert a többi vezető egyéniségnek, főképen Kossuth Lajosnak el kellett hagynia Magyarország határait s ezek nem voltak hajlandók az aktív ellenállás álláspontjáról, de még a tettleges, fegyveres fellépésről sem lemondani. Ha Deák Ferenc az ötvenes évek hosszú szenvedései után bevonul az osztrák birodalmi gyülésbe, a Királyhágón tuli nemes rendek egyrésze szó nélkül követi, bár a nép széles nagy rétegeinek

éles ellenszenvét keltették volna fel, mert a nép a Kossuth külföldi agitációjának és fegyvergyűjtésének az eredményét várta. Mig Kossuth a maga rajongásra méltó, oceánon innen és túl megcsodált nagy képességeivel a világ gyűlöletét szította a Habsburg-dinasztia ellen s rokonszenvét keltette fel Magyarország népe iránt, segítségigéretet szerzett a nagyhatalmaktól, addig a sanyargatott magyar területeken örjögött a vérszomjas ellenforradalom. Beszélni, szólni sem lehetett az életveszedelem felidézése nélkül Deáknak sok ideig nem is állott módjában mást tenni, mint passzív ellenállást fejteni ki, illetőleg tanácsolni. *De ellenállott.* És ezen van a hangsúly az ő magatartásában is, nem a passzivitáson.

Csodálatos, hogy ma az észrevehetően, vagy kimondottan konzervatív gondolkozású elemek szeretnek a Deák Ferenc akkori passzív rezisztenciájára hivatkozni s ezzel igazolni próbálgatni a rezisztencia nélküli passzivitásukat. Önmagukat tévesztgetik. Mert Deáknak a passzív rezisztenciája nem volt egyéb, mint törhetetlen ragaszkodás a liberális demokrácia negyvennyolcas vívmányaihoz, amelyek magukban foglalták legtisztább megegyeződését is. A megijedt, megkínzott emberek s a császári környezet frakkos világához visszakivánczó főurak, a konzervatív elem kapva-kapott az alkalmon, hogy segítsen felrugni azt az egész negyvennyolcat, ami bátorkodott jobbágyokat felszabadítani, urbériséget eltörölni, szabadságjogokat szegény emberre is kiterjeszteni. Ezzel szemben, ugyanakkor, amikor Dessewffy gróf azt mondta, hogy negyvennyolc szégyenlapja a magyar történelemnek, Deák azt jelentette ki: a negyvennyolcas törvények alapján áll s más alapon ő nem tárgyal. A konzervatív főuri mágnások összeröffenek erre a vakmerőségre. Olyan politikus, akit mélységes űr választott el a konzervatív ideológiától, abban az időben, itthon mást nem is tehetett. Két eshetőség között választhatott volna, ha más lépésre szánja el magát: vagy kivándorol, vagy a konzervatívokhoz csatlakozik. A harmadik eshetőség a halálát jelentette volna, Deák e kettő közül egyiket sem akarta. A kivándorlást azért nem, mert fejére nem volt jutalom tűzve, de azért sem, mert nem volt harcos egyéniség. A konzervatívokhoz való csatlakozása, vagy politikai közeledése kizárt dolognak volt tekinthető a saját meggyőződése miatt. Könnyítette a magatartását az a megbecsülhetetlen tény, hogy törvényes alapon állott. A negyvennyolcas törvényeket a király szentesítette s ha meg is akarta későbbben semmisíteni, a törvénytár cikkelyei közül már nyomtalanul kitépni nem lehetett. Helyzete sem volt veszedelmes azért, mert a rebellis forradalmárok sokasága mellett a passzivitás személyes üldözésére nem kerülhetett sor. A konzervatív főurak és a gazdagabb mágnás politikusok letettek arról a gondolatról, hogy valaha a negyvennyolcas alapon lehessen tárgyalni, ezt az alapot nem is tartották a magukénak, mert ellenük is irányult. Deák Ferencnek a passzív rezisztenciája abból indult ki, hogy e konzervatív főuri hangulatkeltéssel szemben – mert a leveretés utáni súlyos szenvedések hatása alatt álló polgárság körében bár Deáknak is, másoknak is, tartaniok kellett attól a kizártnak nem látszott eshetőségtől, hátha megérkezik egyszer Kossuth idegen segítséggel, könnyen tudtak

behódolási hangulatra is embereket találni – határozottan állotta a 48-at s ennek kifejezést is adott, amikor kijelentette, hogy csak ezen a törvényes alapon lehet tárgyalni. Állotta ezt az ellenforradalmi elnyomatás első évtizedében s félig-meddig a másodikban, a kiegyezési tárgyalások, feliratozások megindulásáig. Fel van jegyezve azonban, hogy állandó tárgyalásban állott az abszolutizmus legfőbb hatóságainál aktív szerepet vállalt főurak egy részével, a jóhiszeműekkel. Mert olyan is volt nem egy közöttük, aki menteni akart némi megmenthető életlehetőséget a könyörtelen vad világban a magyar nemzet, illetőleg Magyarország számára. Így Szögyény Marich a Deák tanácsára fogadta el 1851-ben a Bécsben székelő legfelsőbb birodalmi tanács tagjává történt kinevezését. Kivánatosnak tartotta elvi ellenfelének, mint magyar embernek ezt az aktivitását. 1854-ben Szögyény látta, hogy a megvadult önkényen hajszálynit sem tud enyhíteni s egy renitens nyilatkozattal le akart mondani. Deák azt tanácsolta, hogy maradjon a helyén. Mások is tárgyaltak így vele, bár sokan voltak azok a konzervatív főurak, akiktől nemcsak Deák irtózott, de a bécsi funkcionárisuk közül a jobbérzésű magyar mágnások is. Később sokkal tovább ment Deák, amikor – mint Lónyay Elemér is feljegyezte – a veszélyeztetett bán-sági szerb területen magyar főispánokat kívánt, az októberi diploma után pedig a tisztviselői állások elfoglalását helyeselte, majd határozott jelszava volt, hogy a magyar hivatalnoki elem igyekezzék kezébe venni és szervezni a vármegyéket.

Deák Ferenc nem volt az az egyéniség, akiben az akciókezdeményezések vágya – bármilyen téren kifejthető akciókra gondoljunk – duzzadt volna. Egyáltalában nem. Pályája kezdetétől haláláig csak a véleménymondás volt a hivatása. Erősen a visszavonulást kereső hajlandósága még ez elől is igyekezett igen súlyos helyzetekben kitérni. Az októberi diploma megjelenése után például nem akart állást foglalni sem ellene, sem mellette, bár a diplomát egyenesen hozzá vitték Bécsből s tőle várták, hogy a magatartásra adjon utasítást, vagy legalább valamilyen véleményt. Nem akart. Ugy látták, hogy ő maga is habozik s nem tudja mit mondjon. Jó néhány napig tartó tökéletes passzivitás vett rajta erőt s nem volt hajlandó semmilyen magatartásért a felelőséget vállalni. Ezzel azonban nemcsak, hogy türelmetlenné tette az embereket, hanem krízishez juttatta, a helyzetet. Kemény Zsigmond volt az, akiből böszülten tört ki emiatt az elégedetlenség, erélyes elhatározással megtörte a pártfegyelmet, nem respektálta a pártvezér magatartását és kivánságát, hanem egy vezércikkben kitört a bécsi szándék ellen, követelte a 48-as törvényekhez való ragaszkodást s az ellenállást. Ennek a fellépésnek igen sokat lehetett köszönni azért, hogy nem fogadták el Magyarországon az októberi diplomát. Deáknak is el kellett ismernie, hogy Kemény a pártfegyelem megszegésével mentette meg a helyzetet, amely rosszra fordult volna, ha a Deákot a teljes passzivitás terére követik.

Ez ismereteknek illetően felujtása után fontos kérdésként merül fel: eredményes volt-e a Deák passzív rezisztenciája? A köréje csoportosult álláspontnak ez a magatartása hozta-e meg a 67-es kiegye-

zéshez az uralkodó dinasztia hajlandóságát? Könnyelműség volna erre egyszerűen igennel felelni. Az abszolutizmust megennyhitette az olasz háború, az olasz felszabadulás és megtörte a Habsburgok königgrázi katasztrófája. Inkább Bismarck, mint sok magyar embernek a semmittevése. Valami ilyen előre nem látott kívülről jövő megtörést remélt is Deák, ha nem is ezt s ez a reménység volt passzív rezisztenciájának az alapja. Miért, milyen alapon remélt? Kezdetben és jó ideig azért s azon az alapon, mert voltak más magyarok, akik heves aktivitással, tervezték, főzték, munkálták a tényleges cselekvő ellenállást és felszabadítást: az emigránsok. Kossuth Lajos és világot járó hivei az egész emberiséget tüzelték a kegyetlen Habsburg-járom ellen, itthon szították a reménységet és kitartást. A Kossuth tevékenysége, ha szintén nem tudott értékes eredményt elérni, mégis veszedelmesebbnek látszott a dinasztia számára, mint a nem nagyon félelmes passzivitás. Tudni kell azonban azt is, hogy Bécsben a nagynémet terv ambíciói kecsegtették a dinasztiaát. Németállamokat akart ő is egyesíteni Habsburg uralom alatt, az így egybecsapott német országok egyike az osztrák birodalom lett volna. A terv erőszakosan, de nagyon nehezen haladt a megvalósulás felé, mert a porosz politika is egyesíteni akarta az igazi német államokat. Egy-kettőre, hirtelen akarták tehát – nem először – németté tenni a magyarságot is és az osztrák birodalom részévé az egész Magyarországot. A tüzzel-vassal kovácsolt ilyen habsburgi nagynémet álomnak volt egy igen erős és teljes erejében aktív ellensége: Bismarck, aki nyíltan hirdette, hogy háborút akar és le akarja törni az osztrák nagyzási mániát. Lett is háború és a poroszok izzé-porrá törték Bécsnek ezt a többé már össze nem foltozható világhatalmi vágyát. A letörésben hasznos segítségként volt értékesíthető a bécsiek ellen Kossuth Lajosnak és hiveinek a reménytelenségig kitartással vitt aktív tevékenysége, ami negyvennyolcban a legnagyobb veszedelemből sodorta, az ötvenes években az egész világ előtt gyűlöletessé tette a Habsburgok minden tekintélyét. Bismarck maga is számításba vette, hogyha az osztrák seregek felett nem tudna egyikönnyen diadalt aratni, akkor a magyar forradalmárok megmozdítása számára készíti elő a lehetőségeket. Königgrätz előtt jó egy pár esztendővel Európa már látta, hogy mi vár a Habsburgokra. Amint várható volt, úgy is történt és ahogyan megtörtént, abban a pillanatban már nem volt miért lenyelni akarni azt a kemény és veszedelmes falatot: Magyarországot, amelynek a népe az új, felszabadító forradalom reménységmagvait takargatta lelkében.

Igen vitatható tehát, hogy mennyiben volt eredményes a Deák-féle passzivitás? De már nem vitás kérdés az, hogy Kossuth Lajosék tevékenysége, a Kossuth-eszme reménységei, az olasz háború és a bécsi nagynémet törekvéseket összemorzsoló porosz vas-politika nélkül lehetett volna-e abban az időben a passzivitásnak valamilyen sikerére számítani? Igennel csak azok felelhetnek erre a kérdésre, akik elhitték, vagy talán még most is mind hiszik – a szédítő hiedelmek e zagyva idejében ilyenek is lehetnek – azt az ámitást, hogy a hatvanhetes kiegyezést nem kikerülhetetlen kényszerből kötötte meg a magyarokkal Ferencz József és udvara, hanem, mert „bölcs belátással jószágos atyai

kezét” akarta nyújtani Magyarország népe felé. Rengeteg magyar mártír véréből szennyes kezét.

Egészen más kérdés az, hogy helyesen cselekedett-e Deák Ferencz, amikor szorult helyzetben békülésre kényszerült dinasztától nem követelt többet, mint amennyit hatvanhétben nagy részben valóságban, de részben csak be nem váltott ígéletben kapott? Azok a jellemrajzolóí, akik igen meg voltak elégedve a bécsi barátságos kinyújtott kézzel, azt mondták hajdan: épen az volt Deáktól szép karakterbeli gesztus, hogy a király szorult helyzetét nem akarta az ország előnyére kihasználni. Mindezek a kérdések nem tartoznak ide s a történelmi döntés sem fejeződött be felette. Tény, hogy Deák a 48-as alapról részben letért – bár a liberális alaptörvényekhez ragaszkodott – a hatvanhetet megelőző tárgyalások során s teljesen az aktív konzervatív Apponyi György egy régebbi programját vitte bele a kiegyezésbe.

Összehasonlítás

kedvéért talán nem volt egészen felesleges ilyen bőven foglalkozni azzal a passzivitással, amit unos-untalan és mindenféle példaképen hoznak fel az erdélyi magyarság magatartásához.

A példa teljességgel rossz, mert nem ide való. Ott egy egész ország állott szemben a dinasztijával s nem életfeltételeiben veszélyeztetett, fajtestvéreitől határvonallal elvágott nemzetrész más nemzetekkel. Ott nem volt szó területlekapcsolásokról, más államokhoz csatolásokról, hiszen a muraközi néhány falu s a szintén nem nagy déli szerb vajdaság nemcsak hogy igen kis kerületek voltak a mai szétdaraboláshoz képest, de nem is szakadtak volna azok messzi idegenbe, távoli uralom alá. Itt pedig egyébről sincsen szó, mint arról, hogy levágtak régi hazánknak a testéről, új államunkhoz határoltak s mint ilyenek nem akarunk meghalni, hanem a súlyos sebeket gyorsan kiheverni s mint a pálmafa új földbe szurt oltóága, újra élni, tovább fejlődni. Akkor azt gondolhatták Deákék és hivei, hogy a türelem végső szusszanásáig lehet viselni a szenvedéseket, mert a földet nem huzzák ki a talpuk alól, az ország megmarad a helyén, itt azonban ilyen bizonyosságokkal semmilyen biztosíték sem nyugtathat meg. Ott az alkotmány elkobzásával sem semmisíthették meg Magyarországot. Itt mi most Romániában élünk, a ratifikált békeszerződés nemzetközi jogán mint Románia állampolgárai. Ott egy egész és bár levert, de az ausztriai viszonyokhoz mérten nagy nemzet passzív rezisztenciájával kellett számolnia uralkodójának, itt azonban a politikai jogviszonylatok, gazdasági előnyök és kulturtörekvések izzó versenyében csak mint nemzeti kisebbséget akar elismerni ennek az államnak a román nemzete. Olyan életbevágó szakadékos nagy különbetegségek ezek, hogy még abban az esetben is más történelmi példák, más taktikájának a figyelembe vételére utalnának, ha pusztán a passzivitással elért eredmények beigazolt valóságban állanak előttünk.

Mi itt Erdélyben részben kényszerhelyzet, részben más sajnálatos körülmények folytán eshetünk bele abba a mederbe, amit sokan sietnek majd passzivitásnak elnevezni, passzív rezisztenciává megkeresz-

telni. Az elkeresztelés címén és ürügyén azután sokan álomra hajtának fejeiket. Ezt még Deák Ferenc és a mögötte állott kortársai sem így csinálták, hanem egészen másképen. Csinálták a negyvennyolcas törvényeket s aztán azokat tartották maguk előtt, azokra állottak rá köztudomásu elhatározással és azt mondták, hogy attól nem tágitanak, le nem lépnek. Tehát ők is tudták és mások tudhatták, hogy mit akarnak, de egyttal maguk alatt érezték azokat a sarkpontokat, amelyek mint tisztázott bázis, szilárd talaj, erőt adtak számukra, amibe megvethették a lábaikat. Mi nemcsak hogy ilyesfajta sarkpontokat nem nyertünk még, de mindezideig programmunkat sem tárgyaltuk le, nem csináltuk meg, követeléseinket sem állítottuk össze, hogy azok köztudattá váljanak és minden magyar ember lelkében bátor öntudattá formálódjanak. Azt mondhatná erre valaki: de igenis, a mi magatartásunknak a sarokpontja az volt, hogy a békeszerződés életbeléptetéséig ragaszkodtunk a magyar állampolgárságunkhoz. A ragaszkodásnak, vagy ehez hasonló elvi fenntartásnak a kifejezése csak egy pontot foglalhatott volna el a nemzeti élet biztosítását szolgáló programban. Ez a kifejezés azonban határozott, nyílt és hangos deklaráció kinyilatkoztatásaképen kellett volna hogy szóljon.

A felfüggesztett magyar alkotmány idején a bécsi osztrák birodalmi gyűlést jelentette ki illetékesnek Magyarországra nézve az uralkodó elvakult hatalmi önkénye. A tartománygyűléseknek kellett volna a Reichsrathba elküldeniök delegátusaikat. A magyarországi vármegyéknek nem kellett a választásba okvetlenül belemenniök, hogy a passzív rezisztenciának kifejezést adjanak. A passzív rezisztenciát tökéletesen végrehajtották, mert keresztülvitele nem tartozott a képtelenségek közé: az erdélynélküli Magyarország képviselöje nem jelent meg a bécsi Reichsrathban. Erdélyben azonban akkor is másképpen kellett hogy kialakuljon a magyarok passzív rezisztenciája. Az erdélyi különleges nemzetmegoszlási viszonyok nagyjában azóta sem változtak. Az itteni magyarság azonban gazdag volt abban az időben értékes és az országgyűléseken régifajta megyei élet tapasztalatain politikailag iskolázott vezető egyéniségekben. Nem is gondoltak a passzivitásnak más módjára, mint arra, hogy belementek a választásokba. Bár a legtörvénytelenebb formában s a legsérelmesebb kerületi beosztásokkal rendelték el a választásokat, az agitáció és öntudatélesztés teljes erőfeszítését vitték bele. Izgalmas küzdelmek voltak a vegyes lakosságú vidékeken. Az elképzelhető legnagyobb nehézségekkel kellett megharcolniok, az abszolút hatalom szervei minden, eszköz felhasználásával mindenkit támogatott velük szemben s mindent elkövettek, hogy az elérhető legnagyobb eredményt tudják felmutatni. Amikor összeült Széchenyi tartománygyűlés, akkor a megválasztottak, mint a Magyar ország egyakaraton álló valódi képviselői szintén leutaztak, impozáns magatartással vonultak a helytartó elé, mielőtt a tartománygyűlést megnyitotta volna s ünnepélyes tiltakozással bejelentették, hogy a Magyarország nem megy be a törvénytelennek tartott gyülekezetbe. A helytartó is azt mondta arra:

– Hiszem és látom, hogy meggyőződésük szerint cselekszenek.

Ez passzív rezisztencia volt. Bécsset gondolkodóba ejtette. A választásokat megsemmisítették, újat rendeltek el. Az eredmény ugyanaz. Harmadszor, sőt negyedszer is ugyanaz. A sok egymásutáni választás nagyon sok energiát emésztett fel, sok fáradtságot és elegendő bátorságot kívánt, de nem sajnálták. Mert mi történt volna, ha azt mondják: nem ismerjük el a Reichsrathot s az erdélyi tartománygyűlést, tehát nem érdekel az egész választás, nem törődünk vele, jobb otthon pamlagon pipázgatni? Akkor sem volt nehéz azt kitalálni, de sokkal könnyebb ma, amikor ilyesfajta kérdésre gyakorlati eredményt láttunk már a szemünk előtt kialakulni. A románok és szászok minden körülményben megválasztották volna a maguk képviselőit, legfentebb a szintizta magyar kerületek maradtak volna meg a magyar – *renegátoknak*. Ezek pedig veszedelmesebbek minden ellenségénél s akkor is voltak – mint ahogyan mindig minden nemzetnél vannak – Groiszok, Eránoszok, Bélyek, akik elvetemülten tagadták meg a nemzeti közösséget. Ezek megválasztásának a megakadályozása sok áldozatot megérdemel. Románok, szászok és renegátok, a magyarság nélkül alkották volna Erdélynek választott népképviselőit, anélkül, hogy a magyar álláspont Bécs, Budapest, Turin, a világ figyelmére s a történelem számára méltó kifejezést nyert volna. Mindezt pedig nem Deák Ferencék rendezték így, hanem maguk az akkori erdélyiek, mert nagyon jól tudták, hogy mit csinálnak. Budapesten csak utólag helyeselték s ott sem vártak mást. Az első választások után jöttek le Budapestről Andrassy Gyula gróf és Tisza Kálmán, hogy a történendőkről tudomást szerezzenek. A tartománygyűlés megnyitására érkeztek Nagyszébenbe. Itt már befejezett tényleket találtak és megnyugodva ültek a megnyitó ülés karzati közönsége között. Andrassy az emigrációból jött haza, Tisza pedig a legszélső ellenzéknek volt vezére s nem a Deák Ferenc megbízásából jöttek, mert Deáknak akkor a passzív rezisztencia *szervezésében* semmi része nem volt. Lónyay feljegyezte róla, hogy nem ítélte el azokat a tisztviselőket sem, akik állásban maradtak.

A tisztviselők passzív rezisztenciájára nagy feladat nehezedett akkor. Kiindult az egész magatartás abból, hogy adót nem fizetünk a fiskusnak, mert Bécs tette reá a kezét, ujoncot nem állítunk ki, mert idegen hatalom országgyűlés nélkül szólította fegyverbe. A megtagadás foganatosítása azonban nem az adózó egyének s a bevonulásra kötelezett férfiak szervezetlen tömegére hárult, hanem a végrehajtó szervekre és közegekre s ezeket nagyrészt erős szervezettségben tartotta össze a hajdani vármegye, amely magába foglalta még a bíróságokat is. A vármegyei bizottmány közgyűlésen kimondotta a megtagadást. Csak amikor a vármegyei bizottmány határozata ilyen irányban eldőlt, akkor kapták meg közvetlenül a végrehajtási rendeleteket és utasításokat a tisztviselők, akikre a megyei határozat irányadó volt, vagy éppen parancs s akik ezeket a rendeleteket egyszerűen félretették. Következett erre a hivatalnokok kicserélése. Új főispánokat, illetőleg adminisztrátorokat küldöttek a megyék élére, a tisztviselők lemondtak, kivonultak, otthagyták állásaikat. Nem mindenütt. A tisztviselői kar magyar tagjai, igazán igen kevés, elenyésző kivétellel, ugyan egységes állás-

pontot foglalt el, de voltak veszélyeztetett nemzeti érdekek, amelyeknek a védelme követelte, a közvélemény és a vezetőségek pedig megkívánták, hogy egyes vármegyékben maradjanak valamennyien állásban. A hunyadi román főispán, Nopcsa Lázár állásban maradását a megyei magyar főurak is kívánták, de a románok is kérték s bár a főispánok rendesen távoztak, ő maradt s visszatartotta a tisztviselői kart. Nem hagyták el helyeiket az alsófehérmegyei és tordaaranyosi tisztviselők, különösen az előbbieket visszatartása látszott szükségesnek, mert a megye hangulata alatt állandóan a polgárháború fojtott tüze lappangott. Általában a tisztviselők, eltekintve néhány megbélyegzett embertől, egy állásponton voltak, de a helyzet parancsolt kivételeket.

Más idők voltak azok és más fogalmat jelentett ez a szó: tisztviselő. Más fogalmat, más egzisztenciát, más életmódot. Könnyebb volt akkor kivonulni azokból az állásokból, amelyeknek a java és fontosabbja egészen vagy félig-meddig tiszteletbeli állás volt. A fizetés nem arra való volt, hogy abból, vagy *csak* abból éljenek. A hivatalok nem a vagyontalan elemet szedték össze, legfennebb csak a szerény diurnista asztalok mellé. Az egész hivatalnoki kar kevés emberből állott. Az egykori ilyen időkből örökölte a mai tisztviselői tudat azt a már alaptalan iszonyodást, mely sehogy sem akarja beismerni a saját proletársorsát. A közigazgatás és igazságszolgáltatás hatalmas nagyra nőtt embertáborokat dolgoztat azóta s e dolgozóknak nincsen más tükörük, vagyonuk, csak a saját munkaerejük. Sokkal nagyobb áldozatot hoztak a mostani magyar tisztviselők, ha veszítették állásukat, mint a régiek.

A Királyhágón túl a közszolgálatnak ez az abszolút korszakbeli zökkenése nem okozott olyan nagy gondokat, mint Erdélyben. Ott szinte játék volt az a tisztviselői ellenállás az erdélyi aggodalmakhoz viszonyítva. A tekintetes vármegye nemzeti urai egy időre visszavonultak a birtokaikra, csak az önkény megtorlási szándékai fenyegették némi veszedelemmel, de tudták, hogy vissza fogják hívni a helyükre. Erdélyben pedig számolni kellett azzal, hogy más nemzetbeliek szállják meg és foglalják el mindenütt a teret. Itt nem lehetett tervszerűtlenül és valamilyen szervezeti fegyelemérzés, kialakulása s a nagy elhatározások után a végrehajtás részleteinek, helyenkénti alkalmazásának az átgondolása nélkül a küzdelemnek ilyen folyamatát megindítani. A megyei élet azonban jó ideig sokban gondoskodott a szervezettség hiányainak a pótlásáról.

A társadalmi passzivitás

is jelszóként keringett ebben a két esztendőnkben az erdélyi magyarság körében. Félénken, határozatlanul és nagyobbára értelmetlenül, de beszéltek erről is. Amit ez alatt érteni lehet, az már egészen más elbírálás alá kell hogy essen, mint az ugynevezett politikai passzivitás. Jogosultsága nemcsak hogy kifogásolható, hanem a legerélyesebb megtámadást hívja ki, a legpontosabb létérdekeknek az ok nélküli veszélyeztetése miatt.

A társadalmi passzivitás tulajdonképpen magában foglalná a po-

litikait is, de a kifejezés közhasználati értelmezése azt a magatartást jelentette, ami a közönséges értelemben vett politikán kívül esik. Már csak az érthetőség kedvéért is jó megmaradni ennél a megkülönböztetésnél, mert amíg a politikai passzív rezisztencia feletti döntés igen gyakran aktuálissá válhat, addig az így társadalmi passzivitásnak nevezett magatartással egyszersmindenkorra le kell számolni. Küzdelmes életre, sorsának szorgalmas önkovácsolására, jogi, kulturális és gazdasági féltett birtokállományának az éber védelmezésére rendelt nemzetnek ilyen jelszóval nem szabad megismerkednie, hacsak nem választja hivatásának az erőszakolt züllés útját. Ez sohasem lehet harci eszköz és sohasem jelentkezik úgy, mint rezisztencia a nemzet ellenfelel, vagy ellenfeleivel szemben. Ha ténylegesen ilyen álláspontra helyezkednek valahol az emberek; valóban rezisztálnak, de nem mással, hanem a saját nemzetükkel szemben.

A társadalmi passzivitás alatt minden olyan tevékenységnek a beszüntetését érti a kifejezés közhasználati értelmezése, amelyek kívül esnek a magánügyek határain s amelyek nem csapnak át a politikai állásfoglalások terére, de amelyek legbelsőbb megtagadhatatlan ügyei a nemzetnek. Társadalmi passzivitást fejt ki az, aki a közöny várfalai mögé vonul, nem törődik semmi mással, csak önmagával s még az újsághírek sem érdeklik. A lapkiadó beszünteti a lapot, az újságíró leteszi kezéből a tollat, az olvasó nem olvas. A színházak kapuit be lehet zárni, mert a passzív közönség nem megy előadásra, sem hangversenyre, vagy valamilyen felolvasó ülésre, ünnepélyre. De be lehet zárni az iskolákat is, mert a passzivitás értelmében fenntartásokról senki sem gondoskodik. Népoktatási törekvések, kulturális programok, iskolaalapítások, hitelszövetkezetek, termelőszövetkezetek, gyárüzemek alapítása, vagy fenntartása a passzivitásba ütközne, de az irodalmi, gazdasági és kulturegyesületeknek is be kell szüntetniök a működéseiket. Erdélyben be is szüntették s csak akkor kezdetek az újraindításon dolgozni, amikor az egész közhangulat türelmetlen lett a tétlenséggel szemben. A jótékony türelmetlenség pedig a sajtó munkájának köszönhető.

Majd ha egyszer idő jut arra is, hogy az erdélyi magyarság két elmúlt esztendejének a történelmét tisztázzák, igen érdekes lesz megtudni, hogy az ilyen irányú társadalmi passzivitásnak a jelszava milyen indító okokból, hogyan vetődhetett be a közönség közé, amely aztán úgy értelmezte ahogyan tudta. Jóhízemű emberek nem értettek ezalatt mást, mint a magyarságellenes megnyilatkozásokkal szervezkedő hatalom berendezkedéseitől a segédkezés megtagadását. De ha ezt akarta volna valaki, ennek megjelölésére kereshetett és találhatott volna egészen más kifejezést, ami nem hordoz magában ilyen súlyos, esetleg életkezdéses veszedelmet. Minden magyarságellenes törekvés számára a mindenről lemondás, az elaltatás, a munkabeszüntetés adhatja a legeredményesebb segítséget.

A katonai megszállás tudvalevőleg rendkívül szigorú ostromállapottal kezdődött, amely nemcsak, hogy a lehetőleg szűkebb korlátok közé szorította a mozgási szabadságot, hanem minden emberi lépést gyanusnak nézett, az ügynökök és nyomozó közegek, igen könnyen ko-

vácsolták a súlyos vádakat. A polgári elem köréből a legképtelenebb vádaskodásokkal sűrűn adtak be feljelentéseket. Bizony, a társadalmi munka legnagyobb része magától kellett, hogy megszűnjön. De akkor sem mindenik. És csak egy időre. Az iskolák fentartásától nem volt szabad megvonni semmilyen szükséges tevékenységet, az egyházak nem szüntek meg, a sajtó munkája a legnagyobb ellenőrzés alatt állott, s a dolgozó egyénre a legnagyobb veszedelemmel fenyegetett, még sem maradt abba, a színházak kapui csak akkor maradtak zárva, ha katonai rendelkezés tette rájuk a lakatot és fegyveres katonákat állítottak eléjük. A társadalmi passzivitás jelszava tehát csak ott érvényesült, ahol megfontolatlanul hitelre talált, de sem a sajtó, sem az egyházak, sem a színházak nem vették tudomásul, végezték maguk munkáját és ha nem ezt teszik, hanem felülnek az önelaltatásra sokszor a terrorizmus hangján el-elejtett felhívásnak, amitől csak az egyházak voltak mint kivételek megkímélve: akkor a magyar élet felelevenítésének a legnagyobb nehézségekkel kellene megbirkóznia. Ahol a társadalmi munkának a folytatását a külső körülmények elháríthatatlan akadályokkal torlasztották el, ott nem lehetett dolgozni. Ahol pedig lehetett és nem dolgoztak, ott feledték a kötelességeket és elmulasztották. Szükség van ennek megállapítására nem a múlt, hanem a jelen és a jövő magatartásának a tisztázása végett.

A történelemben nem tudna senki példát találni arra, hogy a társadalmi passzivitás jelszavát legalább látszólagosan indokolni tudná. A magyar abszolútorkorszakban, amelyre olyan sokszor történt és történik hivatkozás, nem jutottak annyira az emberek, hogy az elnyomatás hatásaként jelentkezett aléltsághoz ilyen címetek kerestek volna. A magyar nemzet akkor már régóta a Széchenyi hatása alatt, illetőleg annak a fellendült társadalmi tevékenységnek a hatása alatt állott, amely Széchenyi fellépését követte. Már kifejlődött a magyar irodalom fájának a koronája, volt mi a lelket tartsa az emberekben. Erdélyben küzdelmesebb volt az élet. De annyi öntudat ébrentartotta magát, hogy a gondolkozó emberek az elnyomatás súlyos terhe alatt is olyan terveken és munkásságon törték a fejüket, amelyeket ma társadalmi tevékenységnek neveznek. Milyen erőfeszítések kellettek ahhoz, hogy az Erdélyi Múzeum Egyesületet, mint az erdélyi művelődésnek gócpontját létrehozzák? És milyen nagy nehézségekkel kellett megküzdeni egy-egy lapnak a fentartása érdekében? Ahol könnyen találtak, megbirkóztak vele és megszegyenyítették azt, de nem igyekeztek népszerűséget szerezni a közönyös nemtörődömség jelszavának, aminek számára soha sehol nem nehéz híveket szerezni.

A kulturfeladatoknak nagyobb részét ölelhatték fel, abban az időben az egyházak, mint ma, mert kisebbek voltak a feladatok. Ekkor sem az egészet. Nem is akarták, mert az egyházak a hitélet ápolásának és fenntartásának a rovására nem vállalhattak olyan munkásságot, amely túlterjed szervezeteik munkabírásán. Ha akkor az lett volna a magyar álláspont, hogy az egyházi kereteken belül minden kulturtevékenység elvégezhető, akkor nem fejtettek volna ki olyan elszánt erőfeszítéseket egyházonkívüli szervezésekre. Mikó Imre igen ki-

magasló embere volt egyházának s a társadalmi szervezkedésekre ő buzdított a legnagyobb eredményekkel. A mostani helyzetben az történt, hogy minden társadalmi tevékenység beszüntetését kívánták s jó részben sikerült is elérni. Csak az egyházak nem kívánták a munka beszüntetését. Az egyházak ezáltal magukra vették a súlyos feladatok nagy kolosszusát. Nem is beszélve a gazdasági talaj megmentéséről, aminek érdekében nem tehettek semmit, az iskola ügy legegyszerűbb létkérdéseinek a biztosítására sem fejthettek ki önmagukban akkora erőt, hogy a magyar iskolákat megtarthatták volna. Nem az egyházaknak a hibája ez, hanem azoknak, akik az egész tevékenységet, a társadalmi passzivitás veszedelmes jelszavával és annak lehetetlen értelmezésével minden életmegnyilvánulást az egyházi élet körébe utaltak. Tulterhelték volna még akkor is, ha az ellenállásra jobb berendezkedésekkel rendelkeznének.

Éhségstrájkra csak az utolsó kétségbeesés vezeti rá börtönfalak között a legnagyobb elkeseredésben élő embereket, de csak ott van értelme, ahol tényleg etetni akarják őket. Martiromságra biztatni egy egész nemzedéket, meg lehet tenni elvakult fanatizmusból is, amely szép szavakat ismer a nagyszerű halálnak a dicséretére. De a szétzúllás oktan elősegítésére nincsen mentség. Akárhogyan értelmezze egyik-másik ember a társadalmi passzivitást, ezt a jelszót örökre ki kell törölni a nemzeti vívódások eszközeinek ismeretéből. Sőt ha politikai passzivitásra kerülne ezután egyszer-máskor a sor, ez mindenkor alkalmat kell hogy adjon más téren a nemzeti élet fenntartásának sokkal intenzívebb munkálására.

A magyarországi románok példája

szintén szerepet játszik a passzív magatartás közszájon forgó megindokolásai között. Mint minden tapasztalat, ez is megfigyelésre méltó, sőt szükséges is minden erdélyi politikus számára az itt kifejlődött nemzeti életek multjának az ismerete. Az emberiség haladásának azonban újabb és újabb eszmék állanak a szolgálatában, a fejlődés törvénye szerint, a jelen munkájával a jövőt kell előkészíteni. A multbeli tapasztalat tanulságos lehet, de az időbeli különbségek nem kapcsolnak össze szakasztott azonosságokat. A világ ma nem úgy áll a föld felszínén, mint ezelőtt ötven esztendővel, a jogfejlődés irányait más színben deríti fel a tudomány és politika, mind egy évszázaddal ezelőtt. Az államélet alapjai sokat változtak századok alatt s az egyéni és nemzeti szabadságjogok az államban más követeléseket állítanak fel mindenütt a világon mint hajdanta. Már csak azért sem lehet a politikai küzdelmek taktikáit úgy meríteni a multból, hogy ne a jelen adott helyzetéhez és a célszerűséghez legyenek alkalmazva. Ezért kell vigyáznunk a multbeli példák felhasználásánál s ezért kell a történelemnek valóságos tanulságaiból a hasznos értékeket leszűrni.

Igaz az, hogy az 1869-ben a szerdahelyi román gyűlés kimondta a politikai passzivitásnak azt a nemét, amely a képviselőválasztásoktól való tartózkodásra vonatkozott. A választásokon nem állítottak jelölteket s azután sem egy ideig. Hogy érték-e el ezzel eredmé-

nyeket, az igen kétséges. Nem tette volna senki kétségessé azt, hogy ez a passzivitás látszólagos volt s hogy csak a választási jelöltek állításának mellőzésére szoritkozott. A román nemzeti komitét nem oszlatták fel a passzivitás kimondásakor, hanem meghagyták, amig hagyhatták és állandó munkásságot fordítottak erre a célra. Nem is tagadták azt, hogy passzivitásuk csak látszat, de azt sem bizonyították, hogy ennek a látszatnak sikerei lettek volna. Előzményei azonban voltak, még pedig rendkívül zajosak.

Amikor népképviseleti alapon ült össze az alkotmányos magyar parlament, a papi vezetésnek már csökkent a románok politikai magatartására gyakorolt nagy befolyása. Addig az abszolutizmus tartómánygyűlésein s az utolsó erdélyi országgyűlésen még a főpapok irányították a román politikát, a választásokon azonban magától értetődőleg népük képviselőjének a tulsulya polgári kezekbe csuszott át, a főpapok számára a főrendiházbeli jelentéktelen reprezentálás nyújtott némi elégtételt. A vezetésnek a teljes átvándorlását csak a passzivitás tudta feltartóztatni s ha a papságnak – kivételek természetesen ebben a kérdésben is voltak közöttük – törekvését kizárólag nem csak e cél irányította, de mindenesetre ez is súlyosan befolyásolta. Később amikor a passzivitást abbahagyták, a vezetés átcsuszása tovább fejlődött, amiről aligha mondhatja valaki, hogy végső következményekben is ártalmára lett volna a román ügynek.

A 68-as nemzetiségi törvénynek a tárgyalásánál még benn ültek a magyar parlamentben a román és szász képviselők is. Sűrűn beszéltek s elmondották a fentartásaikat, indítványaikat, előadták deklarációikat, sőt Macelláriu Illés *románul* beszélt. Erről érdemes feljegyezni azt a hatást, amelyet *Deák* Ferenc válaszában mindjárt a következő szavakkal fejezett ki:

– Bizonyossá teszem a t. képviselő urat, hogy felszólalása sem ingerültséget, sem keserőséget nem okozott Szomorú volna, ha az indulatosság, a keserűség és az ingerültség e teremben is lábra kapna. A nemzetiségi törekvések korunkban ép oly korszerűeknek látszanak, mint egykor a vallási viszályok voltak; de remélem Istentől, hogy valamint vagy elértük, vagy közel vagyunk azon időhöz, ahol az ember becsét nem katekizmus szerint ítélik meg, úgy eljön azon idő is, midőn az ember becsét, értékét, alkalmas voltát nem a gramatika és szótár szerint bírálják meg. Addig is legyünk egymás iránt méltányosak és türelmesek: ingerültség nélkül sokkal könnyebben fogjuk megoldani azon kérdést, mely előttünk fekszik, mint az ingerültség árjának messzeragadó áradatával, mely célhoz nem, sőt attól inkább elvezet.

Abban a teremben, amelyben a *Deák* józanságának a bölcsesége uralkodott, nem okozott ingerültséget a román nyelvű beszéd. De a *Deák* szavai mély gondolatot is árulnak el. Ha az általános vita után indítványaik leszavazása miatti demonstrációból nem vonulnak ki a románok, valószínű, hogy ez a *Deák* Ferenc még sokat kivitt volna a számukra, de a képviselőkkel kivonult a román kérdés behatóbb érez-

tetése is a teremből. A visszatéréskor nem találták ott Deák Ferencet sem, de a román követelések már annyira idegenül hangoztak, a parlament annyira elszokott ezektől, hogy ez képezte azokat a nehézségeket amelyeket maguk előtt láttak a román képviselők.

Tehát a 68. évi 44. törvényjavaslatnak a tárgyalása közben, a részletek vitája előtt történt az a kivonulás, amellyel kezdetét vette a parlamenttel szembeni passzív magatartás. Csak egy későbbi román gyűlés adta meg ehhez Szerdahelyen a hozzájárulást és döntött a további magatartásról, amire sok egészen más körülmény gyakorolt még befolyást. Sok ilyen fontos külső körülményre nem érdemes most kitérni, azt pedig, hogy a papok veszélyeztetve látták a népvezetés kizárólagos kézen tartását, már említettük. E döntéssel egyidőben azonban a parlamenten kívüli politikai tevékenységre nagy terveket dolgoztak ki. Szervezték a komitét, aminek a fentartásához ragaszkodtak. Szervezték a román pártot. Szervezték a belföldi, de főképen külföldi propagandát. Mindennek dacára a passzivitásnak még a látszata sem keltett a népben jó hatást, bár úgy állították eléje ezt a magatartást, mint amire a körülmények kényszerítették. Ennek a magatartásnak tulajdonítható, hogy a 68. évi 44. törvénynek egyes rendelkezéseit nem hajtották végre. Ennek a magatartásnak volt a következménye, hogy a magyar nemzeti mozgalmak hatása alatt megingott kormányok a román választókerületekre támaszkodhattak. A követett végkövetkezmény pedig a nép analfabetizmusa lett, aminek a terhe még most kezd súlyos lenni az ő számukra. Ezt a terhet eddig a magyar állam kellett, hogy hordozza.

A magyar parlamentből történt román kivonulásnak az előzményei messzire nyulnak vissza. Egészen a negyvennyolcas időkig. Addig a balázsfalvi gyűlésig, amit 48 május 15-én tartottak s aminek a határozatai képezték minden további politikai szereplésüknek a nyílt programját. Egész Európát a felszabadító forradalmak láza járta át s a magyar nemzetet is áthatotta az időnek szelleme, erőt is adott a szabadságharc diadalainak kivívásához. Ez a megmozdulás szabadította fel a jobbágyi nyűg alól a románságot is, amelynek ha további küzdelmei akkor párhuzamba kerülnek a magyarságéval, az eredmény más-képen alakul mindkét nemzet számára. A megbillentett Habsburg-uralom azonban kezébe markolta ősi szokásként a népeket veszejtő intrikák szálainak jókora nyalábját és bedobta a hirtelen felszabadulás örömkilátásai közt tétovázó nemzetek közé. Kossuth Lajos jóval később is irásos tanuságát adta annak, hogy az ő ideológiája alkalmas a népszabadság elve alapján a súlyos nemzeti kérdések megoldására. Erre nem került sor. Kossuth már csak a bécsi intrikák nyomán megindult polgárháború áradatával számolhatott. A Habsburgok felfakasztották a vérforrást, amibe a magyarokat akarták belefűllasztani. És amikor a hosszú szomorú játéknak az utolsó felvonása is befejeződött, zárójelenetnek a románok cinikus becsapását, vigyorgó kárörömmel bemutatott kijátszását szánták. Ilyen volt az a politika, amely Európa közepén olyan nagy hatalomra segítette őket s ennek a bécsi gonosz szándéknak köszönhető, hogy a balázsfalvi gyűlés nem a Kossuth-féle forradalmi alapon, hanem a bécsi ellenforradalom szolgálatában akarta

a határozatban lefektetett célokat kiküzdeni. A szembekerült két fél mögött a harmadik számíthatott a biztos győzelemre.

Bécsben irattárba rakosgatták a román határozatokat és memorandumokat, de a benyújtókat reményekkel kecsegtették, biztatgatták, buzdították. Az első csalódások után 1850. március 18-án Bécsben adták be az uralkodóhoz azt az emlékiratot, amely akkori programjukat elég világosan összegezi. Tartalmazta pedig ez a következő követeléseket:

1. A Habsburgok birodalmában élő románok egyesítése osztrák protektorátus alatt.
2. Önálló politikai nemzet, közigazgatási és egyházi önállósággal.
3. Román nemzetgyűlést hívjon össze sürgősen az uralkodó azzal a programmal, hogy
válasszon a nemzetgyűlés egy nemzetfőnököt, kinek a címét és megerősítését az uralkodóra bizná;
válasszon egy „román tanács”-ot végrehajtó szerv gyanánt;
válasszon önálló egyházfőt;
vezesse be a román közigazgatást a román községekben és kerületekben, berendezve a tanügyet, alapítson tanintézeteket.
4. A román nyelv használata minden olyan (birodalmi) ügyben, amely a román népet érdekli.
5. Minden évben összehívandó a nemzetgyűlés.
6. A birodalmi gyűlésen a román lakosság *lélekszámának* megfelelő képviselőlet.

A mai viszonyok között csak mint jellemző érdekesség érdemel figyelmet az, hogy a memorandum kívánta még a következőket is: az uralkodó vegye fel a román nagyhercegi címet; a bécsi kormány pedig vállalja egy román nemzeti irányú irodalmi lapnak a kiadását.

Az abszolutizmus ideje alatt Erdélyben rendkívül heves politikai tevékenységet fejtettek ki a románok. Idővel a program változott és Erdély függetlenítésére irányult. Bécsben felhasználták ezt a törekvést, de a végén nem kívánták az érvényesülését. Az önkényuralom nem volt hasznára egyik erdélyi nemzetnek sem, még a favorizált királyföldi szászok ősi autonómiáját is eltörölték, azért a magyarokkal szemben a románok némi térhódítást értek el, amit a legnagyobb aggodalommal néztek sokan, s amit például a historikus Kőváry László majdnem végzetesnek látott. Igen aggódott a magyarok passzív rezisztenciájának a következményei miatt, amelyekre nem mulasztotta el figyelmeztetni kortársait. Nem volt pedig ok az ilyen sötét aggodalomra azért, mert azt a passzív rezisztenciát amennyire lehetett a súlyos elnyomás alatt, elég ügyesen szervezték az erdélyi magyarok s főképen azért, mert az elnyomatás visszaszorította ugyan a magyar nemzeti fejlődést, de a nem magyar néptömegek számára sem engedett fejlődési teret. Az egymással szembeállított nemzetek fejlődési versenyében nem volt olyan nagy a veszély, mint a közös elnyomatásban. Sőt a passzív rezisztencia álláspontján állott magyarok megbénult erejükkel

is nagy gondot fordítottak arra, hogy az öntudatot ébren tartsák s nehogy az akaratlan „társadalmi passzivitás” a nemzetre ránehezedjen.

Kossuth Lajos tudta, hogy itt valami olyan berendezkedésre van szükség, amely a nemzetek haladási útját nem keresztezi. Amikor 1859-ben az olaszföldi háború megindult, itthon úgy érezték az emberek, hogy Kossuth készül hazaindulni. Igaz is volt. De komoly tervszerűséggel készült s Napoleon huszezer francia katonát ígért a rendelkezésére. A hazaküldött első üzenet már nem hagyta figyelmen kívül a román kérdést és előre akart tárgyalásokba bocsátkozni a románság képviselőivel. Azt üzenté többek között:

– „Valamint a vallás, a nemzetség is társas érdek; ehez, mint amához, az államnak, mint ilyennek, semmi köze. Az alkotmány biztosítván az egyesülhetés jogát, a polgároknak szabad nemzetségi, mint egyéb érdekeik védelme s fejlesztése végett egyesülni s egyesületeket szervezni községenként, megyénként, országosan... Választhatnak főnököket, kiket tetszés szerinti címmel felruházhatnak, valamint a vallási társulatok választhatnak elnököket, híván azokat patriarchák, metropoliták, érsekek, püspökök... vagy akárhogyan. Tarthatnak gyűléseket s hozhatnak határozatokat a törvény korlátain belül s az állam nem igényelhet egyebet, mint azt, hogy ezen gyűlések nyilvánosak legyenek. Ez elv úgy fog alkalmaztatni a magyar, mint a többi nemzetségekre. Egyiknek sem lesz legkisebb kiváltsága sem s a kormány, mint ilyen, egyiket sem fogja pártfogolni a többinek, vagy valamelyiknek a rovására. Amennyiben pedig a kormánynak, országgyűlésnek, megyének, községnek hivatalos nyelvre van szüksége, e részben a fentebbi elv aképen fogna alkalmaztatni, miszerint a többség fogja elhatározni, micsoda nyelven vitessenek a közügyek, a kisebbségnek a joga sértetlen hagyatván. Valamely megyének a gyűlése például elhatározza, hogy a folyó évben román, vagy szerb, vagy német, vagy magyar nyelven fogja vezetni a közdolgozatokat, azért a többi más ajku polgároknak joguk lesz a maguk nyelvén nemcsak folyamodni, a törvényszék előtt perlekedni, de a gyűléseken is beszélni. A kormány pedig a rendeletét, ha más nyelvet fogadott el hivatalosnak, e nyelven szerkesztett fordítást tartozik mellékelni közleményéhez, valamint a megye hasonló módot fog követni a kebelében levő községekkeli érintkezéséhez: Így viszont a megye, ha hivatalos nyelve nem a magyar, fordítást kapcsoland a kormánnyhoz intézett jelentéséhez. A törvények pedig az országban divatozó valamennyi nyelven lefordíttatván, az illető nyelveken is ki fognak hirdettetni.”

Alkotmányirat volt, amit Kossuth hazaküldött előkészítő üzenetében. Arra számított, hogy ha az emigránsok bevonulnak a huszezer megígért francia katonával, akkor kihirdetetik az előre megállapított alkotmányt, amely magában foglalja a kisebbségi jogok alaptételeit is. Megüzente, hogy a románokkal, szászokkal, szerbekkel és másokkal tárgyalni óhajtana s minden követelésük előterjesztését kívánná. Ezeket

a megállapításokat tárgyalási alapnak szánta. Nemzeti autonómia alapjait fektette volna le ezekben a pontokban. Világos, hogy a románok tulajdonképpen nem követeltek sokkal többet Béctől, mint amennyit Kossuth önmagától megadni hajlandó lett volna. Lényeges eltérés a területi autonómia fontos kérdésében volt a két álláspont között. Nem lehet tudni, hogy került-e a Kossuth ajánlata román kezekbe, mert a nagy reményéseket keltett turini üzenet itthon csak rejtegetve, dugdosva járt kézről-kézre s még a konzervatív magatartású magyar emberekkel sem volt tanácsos közölni. Ilyen kevés volt már akkor, mert a közhangulat Kossuthot várta s nem rajta mulott, hogy váratlan hirtelenséggel meglepő békekötés vetett véget az olaszországi háborúnak és Napoleon ezzel keresztülhuzta az egyezményt. A nemzeti autonómiának e magyar terve is abba maradt s a román politika továbbra is a Habsburg-dinasztia érdekeihez kapcsolódott. A rendkívül heves tevékenységet addig folytatták, amíg hatvanhét közéjük dobta a passzivitásnak és aktivitásnak a kérdését, ami a román vezetőket, még a főpapokat is két táborra osztotta. *Saguna* és *Sulutz* sem értettek ebben a kérdésben egyet; az előbbi az aktivitás folytatását kívánta. Pedig megbízható románsága kifogástalan, nemzeti politikája ismeretes, politikai szereplése mindig harcos volt. Győzött is akkor az ő álláspontja. Csak később tértek le róla.

A magyarországi román politikának volt tehát passzív és aktív időszaka is. És mind a kettőnek meg volt minden esetben a maga oka. De hogy a passzivitással valami rájuk nézve kedvező eredményt tudtak volna felmutatni, azt ők sem állítják, ámbár a parlamenttel szemben elfoglalt passzív magatartás idején nem szüntették be a politikai szervezés tevékenységét s amikor azt látták, hogy a parlamenti hangadás nélkül ez a munka is igen nehéz, akkor belementek ismét a választásokba. Hogy ezt nem teheték meg előbb, mint amikor tették, az nemcsak az ő elhatározásukon mulott, hanem más körülményeken is. Parlamenti szereplésükkel egy időben kezdték sikeresen magukra vonni a világ és főképen a nyugati nagyhatalmak figyelmét. Annyira, hogy Tisza István második miniszterelnöksége idején a bécsi ballplatz és a német diplomácia is beavatkozott a magyarországi román kérdésbe és Tisza a diplomáciai prognózisok alapján indította meg az emlékezetes paktumtárgyalásokat a román képviselőkkel, akik viszont a bukarestiekkel állottak összeköttetésben. Sőt talán nem csak a bukarestiekkel, hanem másokkal is. De a bukaresti összeköttetésről nem egy kijelentés hangzott el a román parlamentben most, az utóbbi időben. A Tisza ajánlatát nem tartották elegendőnek s nem fogadták el a román képviselők és a megegyezés nem jött létre. Sokkal nagyobb jelentőségű dolgokról volt szó akkor, mint ahogy a be nem avatott nagyközönség hihette.

A nehéz idők

előszelei fujdogáltak Európában és jó formán senki sem tudta, hogy mi honnan indul. A háborus feszültség mértékét csak a diplomácia zárt ajtóinak mögött figyelhették, a közvéleményt csak a rossz sejtelmek

érzései nyugtalanították, A közvélemény nem értette meg a Tisza-féle paktum-tárgyalások nyitját. Mi lett volna a jelentősége annak, ha sikerül a paktum megkötése és a románok beszüntetik azt az aktivitást, ami akkor kezdett a maga kellemetlenségeivel csak kibontakozni? Számitottak Berlinben is és Bécsben is arra, hogy a háborus feszültség már telítette az európai hatalmi ellentéteket és a kitörés bármely pillanatban bekövetkezhetik. Romániának a hármasszövetségben szövetségársi hűségét zavarta a magyarországi román politika tevékenységének minden dokumentuma. Ezért indultak meg a paktum-tárgyalások s talán éppen ezért nem lehetett megegyezést létrehozni. Tisza kijelentette, hogy bár ajánlatát a képviselők visszautasították, azért ő a románság számára mindazt megadja, amit a tárgyalásokon kilátásba helyezett. Meg is kezdte az ígéretek likvidálását, amiben *Mangra* Vazul főpap volt nagy segítségére, aki elfogadta – addig is tagja volt a munkapártnak – a Tisza ígéréseit és megelégedett vele. Mangrát azonban súlyosan inzultálták Bukarestben, amikor a tudományos akadémia felolvasó asztala mellől kiverték. Itthon is, a román politikusok, renegátnak minősítették. Se Tiszának, sem a magyar kormányának nem vált hasznára a Mangra szereplése. Még kevésbé a magyar nemzetnek. A megegyezést nehezítő ellentéteket csak elmergesítette.

Azalatt készült a háboru Péterváron is, Párisban is, Berlinben és Bécsben is. A készülétekből azonban nem látott sokat a közönség 1914-ig. A román politika aktivitásában változást hozott a háboru kitörése, a súlyos hadi állapot. Az első héten közzé tettek egy deklarációt, amelyben azt hozták nyilvánosságra, hogy a pártnak, illetőleg a komiténak a működését a háboru tartamára beszüntették. Nemsokára azonban néhány román politikus nyíltan megkezdte a működését – Bukarestben. Erdélyben maradtak a nagyobb vezető egyéniségek s a parlamentben tényleg nem szerepeltek úgy, mint nemzeti ellenzék, hanem mint passzivek. A román háboru kezdete után tovább is mentek egy-egy nyilatkozattal a passzivitásnál. A román kamarában mostanság erről is sok szó esett. Brassóban az utolsó választásokon az erdélyi román nacionalista párt az 1916-ban Bukarestben elhalt Filipescu fiát jelölte, azzal az indokolással, – amint egyes román lapok akkor megírták – hogy édes apja iránti kegyelethől kívánják erdélyi mandátummal megtisztelni, mert az ő apja volt az a vezető politikus, aki a román háboru alatt nem kívánt az itteni román politikusoktól és az erdélyi román néptől áldozatokat.

A román komitét 1918 októberében hívták össze Nagyváradra. Akkor volt ez, amikor az összeomlás nagy bonyodalma zürzavaros kilátástalanságában nehezedett az izgatott emberekre. Bécsből és Berlinből egyazon elhatározással békeajánlatot küldöttek Wilsonhoz, a hirhedt 14 pontnak, mint tárgyalási alapnak az elfogadásával. Már a legoptimistábbak is elveszítették azt a reményüket, hogy a németek talpra tudnák állítani Bulgáriát. A vidéki törvényhatóságok még nem jutottak el odáig, hogy a szerény perszonális uniót emlegessék. A hónap közepére összehívták a parlamentet s ezen megjelentek a román képviselők, magukkal

vitték a Nagyváradon szövegezett deklarációt Fel is olvasták. Voltak sokan, akiket ezzel megdöbbenetettek. A deklaráció egyszerűen, de nyíltan azt mondotta, hogy nem ismerik el a parlamentnek és a magyar kormánynak az illetékességét a magyarországi románság felett s népüket sem békeajánlatokban, sem béketárgyalásokon a magyar kormány, e kinyilatkoztatásuk szerint, nem képviselheti. Az elszakadás bejelentése volt ez. Kilátás a polgárháborúra.

Aznap sietve leutaztak Erdélybe s másnap már Kolozsváron tanácskoztak, terveztek. Minden nap kábitó gyorsasággal mérhetetlen nagyot fordított a történelmi események kerekén. A perszonális unióról csak ekkor kezdtek nyíltabban beszélni. A magyar jobboldal nem akarta a szélsőbb baloldalt a kormányzásba bevonni, hogy egységes magyar front alakulhasson ki. Nemsokára a szélső baloldaliak érezték magukat felül és hasonló magatartással adták vissza a jobboldaliaknak a kölcsönt. Ausztriában a federatív államalakulásokkal kísérleteztek. A gondolatok és emberi számítások nem bírták követni az események zuhatagának rohanó gyorsaságát. Elkésett minden. Ausztria szétesett, a csehek, horvátok, szlovének levonultak a frontról s az ottmaradt katonaság várta, hogy hazarendeljék. Rövid ideig várta. Megindult parancs nélkül s jórésze mint lázadó tömeg érkezett haza. Megindította Magyarországon is azt a forradalmi áradatot, amely a központi hatalmak többi államaiban akkorra már befejezett tényeket teremtett.

Tehát *katonalázadás* hozta Erdélybe is a forradalmat. Azután a *parasztlázadás* váltotta fel, ami csak a székelyek és szászok földjét kimélte meg a rombolástól. Amikor ez is enyhült, akkor indult alakulóba a forradalom harmadik fázisa, a *nemzetek polgárháboruja*. Ez azonban nem bontakozhatott ki, mert az antant hadseregfőparancsnoksága megadta az engedélyt a román királyi csapatoknak az egész Erdély megszállására s az antantnak ez engedélyt respektálták. Egy pár rövid mondatba összesűrítve, ez történt annak a két mozgalmas és izgalmas hónapnak a hosszú napjain.

A román politikai szervezet, a komité, ezalatt kívülről szerezte orientálódásait. A Károlyi kormánya megtette az utolsó kísérletet, amikor *Jászi Oszkárt* és *Apáthy Istvánt* leküldötte Aradra, hogy a komitéval kíséreljen meg megegyezést. A november 12-én tartott minisztertanácsból küldötték le. Jászi felajánlotta a nemzeti, sőt kantonális területi autonómiát. A komité tagjai nem adtak választ azonnal, hanem megvárták, hogy Bécsből Maniu Gyula leérkezzen. Bécsben kapta meg – minden valószínűség szerint – a párisi román képviselőlet információit. Megérkezése után közölték a magyar kormány meghatalmazottaival, hogy huszonhat vármegyének az elszakadását kívánják. Megegyezésről tehát már hasztalan tárgyaltak. Döntsön a békekötés – ezzel váltak el.

Gyulafehérváron,

csak pár hét múlva, december 1-én ült össze a románok gyűlése. Az aradi tárgyalás után a komité nemzeti tanácsá alakult és készítette a gyulafehérvári programot. A magyar álláspont igen bizott az önrendelkezési jog wilsoni hangoztatásában olyan értelemben, hogy a nép-

szavazás elrendelésére számított. Őszintén, liberálisan értelmezte az önrendelkezési jog alkalmazását s nem akart még pressziót sem gyakorolni. Ezért nem akadályozta meg a gyulafehérvári nemzetgyűlés megtartását. Sőt vonatokat bocsátottak a magyar hatóságok a rendelkezésükre, abban a feltevésben, hogy egy népszavazásszerű megnyilatkozásnál a román tömegek egyrésze is a magyar álláspont sikerét segitené elő, a gyulafehérvári gyűlés liberális támogatása még kedvező hatáskeltésre használható ki. Huszonhat vármegyéről volt szó és nem Erdélyről, az adott alapot a reménységre. Aztán kerülni kellett az összeütközéseket, hogy ne adjanak ezek címet Párisnak a megszállás elrendelésére.

A gyulafehérvári gyűlés kimondotta a csatlakozást a következő határozatoknak az alapján.

II. A nemzetgyűlés e területek lakosainak ideiglenes autonómiáját biztosítja addig is, míg az általános választójog alapján összeülő alkotmányozó gyűlés mást határoz.

III. Ezzel kapcsolatban, mint alapelveket az ujonnan alakítandó román államhoz, a nemzetgyűlés a következőket juttatja kifejezésre:

1. Teljes nemzeti szabadság az összes itt lakó nemzeteknek. Mindenik nemzet önmagát kormányozza saját nyelvén, saját igazgatással és igazságszolgáltatással, amelynek hivatalnokait ő maga választja saját fiai közül. Minden nemzet jogot nyer a törvényhozási képviselőre, az ország kormányzásában pedig népességének számarányában részesül.

2. Az összes hitfelekezetek egyenjogúak és az autonómia joga megilleti őket.

3. A közelet minden terén demokratikus kormányzat létesítendő, egyenlő, általános, titkos, községenkénti, aránylagos választójoggal, amely 21 éves kortól a nőkre is kiterjed.

4. Teljes sajtószabadság, gyülekezési és egyesülési jog.

5. Radikális földbirtokreform. Összeírva a birtokokat, különösen a nagybirtokokat, eltörölve a hitbizományi, csökkentve a latifundiumokat és lehetővé téve a földmivelőknek, hogy saját gazdaságukat megteremtsék egy legalább is olyan nagyságu, tulajdonukba adott földterületen, amelyet családtagjaikkal megmivelhetnek.

6. Az ipari munkások részére biztosítása ugyanazon jogoknak, amelyek a legelőrehaladottabb nyugati ipari államokban törvény szerint biztosítva vannak.

IV. A nemzetgyűlés azon óhaját fejezi ki, hogy a békekongresszus hozza létre a szabad nemzetek egyesítését olyképen, hogy az igazság és jog egyaránt biztosítva legyen a nagy és kis nemzetek számára és hogy a jövőben a háború a nemzetközi konfliktusok elintézésénél szerephez ne juthasson:

IX. Az erdélyi, bánáti és magyarországi román nemzet ügyeinek intézésére a nemzetgyűlés egy nagy nemzeti tanács megalakítását határozza el, amelynek teljes joga lesz arra, hogy a román nemzetet képviselje bármikor és bárhol a világ összes nemzeteivel szemben, és mindazon rendelkezéseket megtehesse, amelyeket a nemzet érdekében szükségesnek tart.

Ezek azok a határozati pontok, amelyekből később rendelet-törvény lett s amelyeknek alapján állanak a csatlakozott románok. A román impérium azonban egészen más helyzetet teremtett mindenki számára, mint amilyent a határozatokban kihirdettek. Homlokegyenest ellenkező alapelvekre vezették a berendezkedést, habár állandóan hangoztatták, hogy a gyulafehérvári határozatokat állják, azt a teremtett helyzet megcsonkítatlan pilléreinek vallják. A megvalósításhoz azonban senki sem fogott hozzá, sem szóban, sem írásban, sem tervben, talán eddig még gondolatban sem. A magyar passzivitás a legkedvezőbb alkalmat nyújthatta számukra, hogy a határozatokat végrehajtsák, úgy ahogyan akarják. A kedvező alkalmat ki is használták, úgy ahogyan akarták, de nem úgy, ahogyan Gyulafehérvárról kihirdették. A passzivitásnak, a másik fél hallgatásának számukra igen kedvező alkalmatosságát éppen arra találták jónak, hogy minden intézkedésükkel lépten-nyomon e törvénné vált határozat minden szaván átgázoljanak. Ami nem változtat azon a megállapításon, hogy a békekötés előtt a magyarság nem választhatott más magatartást, mint a becsületét. És ezután is

a legbecsületesebb magatartás

az, amit keresni és követni kell, amibe görcsös ragaszkodással belekapaszkodva prometeuszi erőforrással tudunk minden visszariasztásnak, ellankadásnak ellenállani. Abban a munkában, amely reánk vár s amelyet kötelességszerűen vállalni kell, a becsületesség a legcsalhatatlanabb erkölcsi tőke. A politikai passzivitás, amíg az erkölcsi álláspont ezt kívánta meg, nagy áldozatokat követelt, ha nem is az egyénektől, de az erdélyi magyarságnak a közösségtől. Az áldozatoknak a súlyát egyénenként csak most kezdjük a maga terhességével érezni. Mégis így kellett ennek történnie. Ha a részletekben sok kifogásolni valót talál is e magatartásban az utókor, nagyjában minden valószínűség szerint igazolni fogja, *ha a taktikaváltoztatás szükségességét idejében ismerjük fel* s nem visszük addig az abszurdumig, amely a sikertelenségnek belátható időn belül ki nem heverhető katasztrófáját zudítja reánk. És mert; a részletekben rendkívül sok volt a kifogásolható lépés és mulasztás s mert a politikai passzivitás nemcsak a rezisztencia melletti csendes, ártatlan demonstrációban merült ki, hanem megfertőzte azt a „társadalmi passzivitás”, rövid magyarsággal tétlen közönyösség, veszedelme is: épen ezért határozott gyorsasággal kell minden energiát összegyűjteni, hogy a taktikaváltoztatás felismert szükségességének nyomán azonnal a tettek elszánt lépéseit lehessen megkezdeni.

Ha erkölcsi alapja volt is az eddigi passzivitásnak, ez nem változtat azon a tényen, hogy visszavonulást jelentett. Ha egy Hindenburg-vonalnak a mesteri tervszerűségével kiépített védőállásaiba történik a visszavonulás, akkor erőt tud összegyűjteni, hogy azt értékesítse. Ellenkező esetben a felbomlott front tömegáradata oszlik szét és tesszi szabaddá az utat a letarolás számára. Ilyeténképpen van ez a politikai küzdelmek terén is és így kell néznünk a magunk helyzetét a történelem után. A visszavonulást végrehajtottuk az egész vonalon, de aligha akad valaki, aki úgy érezné magát, mintha mesteri tervszerűséggel kiépített

védőállásba jutott volna. Aligha van köztünk olyan vakmerő optimista aki azt hiszi, hogy az elhanyagolt, elpusztult, vagy egyáltalában nem is létezett védelmi állások összekovácsolása nélkül lehet valami munkához hozzájárítani a sikernek vajmi kevés reménységével is? Ezen az uton tovább haladni már egy lépést sem lehet anélkül, hogy a szétzúllás tátongó mélysége minden pillanatban elnyeléssel ne fenyegetné. Meredek lejtőhöz hátráltunk vissza, s ha lecsusztatjuk magunkat az örvénybe, ezt az elmerülést sohasem fogja senki hőstettnek minősíteni, igen könnyen megeshetik, hogy egyszerűen és jogosan csak gyávaságnak. Nem csak mások, kortársak vagy utódok, adhatják meg elhatározásainknak és lépéseinknek a kritikáját, hanem elsősorban önmagunk is. Ha képtelenek vagyunk ez önkritikára s pusztán csak a valamennyire is illetékes és egyáltalában illetéktelen vélemények ellentmondó zavarában akarunk eligazodni, akkor képtelenek vagyunk a vezetésre. Mi magunk kell hogy kinyissuk a szemünket és észrevegyük a lejtő meredekjét s a bekövetkezéssel fenyegető lecsuszásnak minden vészes következményeit. Az nem nevezhető önkritikának, ha valamit elmulasztottunk megtenni és utólag kapkodva, vagy a tétlenség megszokásának tunya nyugalomával keresünk hozzá mentséget s a mentségekből csinálunk magyarázatokat. A szükségtelenül hosszúra nyúlt és gondatlanul elnyűtt passzivitás is ilyen mentség magyarázattá válik.

Hetven-száz esztendővel ezelőtt a magyar kultúra még igen fejletlen volt ahhoz a magaslatához viszonyítva, amire a világháború kezdetéig emelkedett. A fejlődésnek ezen a magaslatán megkezdett nagyszabású alkotásokban bontakozhatott volna ki, hogy a nagy Wesselényi jövődőlátásaképpen, nemzeti létünk alapja a közműveltség legyen. Ez a legbiztosabb és egyetlen csalhatatlan alapkő, amire mindent építeni lehet. Ma sokkal több az öriznivalója ennek a nemzedéknek, mint volt hetven-száz esztendővel ezelőtt. Védőbástyákat kell építeni az oltalom számára, keményfalu várakat, amelyeknek a védelmére az összetartásnak erejével vértezett harcoss csapatot kell kiállítani. Ilyen csapatnak kell lennie a politikai szervezetnek, mert enélkül kulturát háborítatlanul építeni, a kulturvárakat megvédelmezni képtelenség. A sorsra, a jó szándékra, a nagyvilágra bízni magunkat, nem volna egyéb életuntságnál. Erre ha volna is okunk, mert úgy éreznők, hogy kialvóban van az erőnk, akkor sincsen jogunk az emberi rendeltetés kötelességei miatt. De nincsen kárhuzatosabb oktalanság és gonoszabb indulat, mint azzal a kijelentéssel háritani el a várépítés és bástyavédés feladatát, hogy „azt úgy sem engedik meg, úgy is megakadályozzák.” Aki így beszél kísérletek nélkül, az gyanus ember miközöttünk, akire vigyázni kell. Lehet, hogy nem kevesebb, mint áruló. Lehet, hogy kényelmes gyáva. De mindenesetre félre az utból vele. Ha ilyen kishitűek gondolkozásmódja és cselekvésre képtelensége irányította volna mindig az embereket, akkor ma is az őspogány korszak vad sötétségében élnénk, mert soha reformot meg nem kíséreltek volna, lévén a reformok faltörő kosok a konzervativizmus ellenállásának vastag kapuján.

Biztosítani kell az erdélyi magyarság számára az életlehetőségeket, lába alatt a gazdasági talajt s jövője számára a kulturfeljődés útját.

Lehetne valakinek az a beteges agybogara, hogy jobb volna az egész földet s minden eddig fejlesztett berendezést feladni s a magyarságot egy tömegben kitelepíteni – Braziliába, vagy az északi tundra pusztaságába átvándoroltatni. Ez mániákus örültség. De ha az életfeltételek biztosítékát nem kíséreljük meg előteremteni, akkor nem tudhatjuk, hogy nem lesz-e kénytelen a magyarság nagy tömegekben vándorbotra támaszkodva utraindulni. Ezt pedig nem örültségből, hanem kénytelenségből tenné. Az ittmaradásnak az ára sem lehet azonban a magyar mivoltnak a feladása. A békeszerződés pedig nem nyújt a számunkra többet néhány mondatnál, amelyeknek a tartalma nagy általánosságokban mond kilátásokat. A gyakorlati foganatosítás elsősorban a mi feladatunk, de annak a megvizsgálása és kimutatása is, hogy ezek a békepontok között elhelyezett kilátások elegendők-e az életlehetőségek nyújtására. Meg kell mondani, hogy milyen keretek között, milyen biztosítékok azok, amelyek mellett nyugodtan tudjuk folytatni életútunkat a kulturfejlődés céltudatos irányában? A megmondás, válaszkivánás, követelés és védekezés a politikai aktivitás, ami csak a megtévelyedettek s megtéveszthetők kezében válhatik feladássá, jogfentartások eladásává, míg ellenben a szervezetlen passzivitásnak egy balulütött sikertelenségével akaratlanul is lemondhat nehezen visszaszerezhető fontos érdekekről.

A magyar temperamentum és a magyar nevelés különben sem olyan, hogy a nép ne a nyílt fellépést várná. Ez a nép nemcsak hogy tudni akarja, hányadán áll a maga sorsa, hanem intézni is akarja azt. Róla igazán nem lehet nélküle határozni s beleegyezése nélkül a nevében beszélni, mert minden bizalomnál nagyobb benne az önbizalma, ami olyan megbecsülendő értéke ennek a népnek, hogy nem szabad, de nem is engedi kijátszani. Különösen áll ez az erdélyi magyar népre s főképen a Székelyföld falusi lakosságára, amely a saját eszével szeret gondolkozni. Igen gyorsan a nép nélkül marad az, aki úgy képzei el a vezetést, hogy megkérdezés, tájékoztatás és a néperdekek szemellettartása nélkül tömegekre kiható, vagy épen életbevágó fontos politikai kérdésben állást foglal. Nemcsak hogy nem fog mögötte állani a nép, hanem meg is fogja tagadni. Népet vezetni nem lehet másképen, mint közéje menni s ha küzdelemre kerül a sor, előtte haladni. Ma nemcsak a hétszilvafás tekintetes és magasabb titulusu urakból áll a nemzet, de mind egyenlőjogu tagok vagyunk valamennyien. Egyformán tartunk igényt a nemzeti jogokra, de egyforma készséggel akarjuk meghozni áldozatainkat is érettük. És ugyanazon féltékenységgel kell hogy örködjünk felettük. Azzal tisztában vagyunk, hogy kikkel állunk, mint ellentétes nemzeti táborral szemben, de legnagyobb gondunkkal azokra kell vigyáznunk, akik mögöttünk, mellettünk, esetleg előttünk akár gonosz szádéku megtévelyedésből, akár értelmetlen, téves jóhiszeműségből, akár okatlan félrevezetettségből egy parányit is feladnak az életfolytonossági és fejlődési jogainkból. Árulást nemcsak nyílt lemondással, de hallgatóságos beleegyezéssel is el lehet követni. Ma, amikor ott állunk, hogy a félreállítás teremti a legkényelmesebb helyzetet esetleg meginduló tervszerű munkára, akkor sok harcraképes embernek a hallgatag meghuzódását gyanakodással vizsgálhatjuk meg. Nincsen olyan szempont, amely a

tettektől tilthatna el, csak az a kérdés, hogy minden lehető jó között a legjobbat cselekedjük. „Aki pedig tudná a jót cselekedni és elmulasztja azt, *bűne* az annak.”

Mit kell tenni?

Ez az a kérdés, aminek hatalmas kérdőjele szinte vakító félelmetességgel áll cselekvési vágyaink és készségünk előtt. A felelet pedig nem kell hogy hebegő kapkodásra izgasson. Egyszerű nyugalommal és lelkiismereti megfontoltsággal választ lehet adni három másik szóban:

– *Mindent, minden erőnkől.*

Mindent, ami a cél érdekében kivihető s amiben a tényleges – tehát a valóban alkalmazott s nemcsak beképzelt vagy ráfogott – kényszer nem akadályoz. Romániának nem lehet valódi érdeke az, hogy összpolgárságának ilyen értékes elemét elzárja a boldogulásnak az utjaitól, mert ennek a népnek a gazdasági és kulturális fejlődése a kiszabott országhatárok mögött felhalmozódó kincs, aminek súlyos járulékaik gazdagítják az államkincstárt és emelik az ország értékét. A legrosszabb román politikusa hazájának az, aki a boldogulás kerékkötésére csinál politikát, ahelyett, hogy a békés nyugalom munkássága számára segítséget nyújtana. Az érzelmi ellenséges szándék a végeredményében sem minket szorít a háttérbe, hanem az állami élet konszolidációját teszi lehetetlenné. Mi össze tudjuk szedni magunkat – viszonylag – úgy is, ha gyöngül az állam, de sokkal áldásosabban, ha a normális élet rendjének a visszaállításához a magunk talpraállításával hozzájárulhatunk. Levonjuk az aláírt békeszerződés ratifikálásának a következményeit, de megmondjuk, hogy a valóság milyen utakon biztosíthatja számukra a termékeny haladásnak a nyugalomát.

A nemzeti szervezkedés szabadsága

nem új dolog ezen a területen. Ezen épült fel Erdélynek a története a múltban s hogy történelmi alappá változhatott az semmi esetre sem valamelyik őselődnek hirtelen támadt ötletéből történt, hanem az etnikai megoszlás, a tapasztalatokból is kiviláglott természetes okok okozati szükségszerűsége alapján. A szabad nemzeti élet nem csak az erős modern állam létének képezi alapját, de ennek a kialakulására adja meg a módot a békeszerződés kisebbségi jogokra vonatkozó pontjainak a szelleme is. Az államnak vannak és lesznek alaptörvényei, amelyeket a szervezett nemzetek respektálni tartoznak, de nem akadályozhatják és nem zavarhatják indokolatlanul a nemzetek belső szervezeti életét s ehez a nyugalom érdekében kölcsönös biztosítékokra van szükség. *Az egységessé szervezett magyarság kívánja és hasonló módon szükségesnek tartja a többi erdélyi nemzetnek is az ugyanilyen nemzeti szervezetbe tömörülését.*

A magyar nemzeti élet irányítója, szervezője és oltalmazója a nemzetgyűlés, amelynek a székhelye Kolozsvár s amely a legdemokratikusabb alapokon összeállított népképviselőtestület kell hogy legyen, mert a nemzeti akarat a nemzet tagjainak az összesített akaratát kell hogy képviselje. A nemzeti autonómiának pedig tagja mindenki, aki Romá-

nia számára kijelölt határokon belül magyarnak vallja magát. Módot kell nyújtani a zsidók számára, hogy testületileg is csatlakozhassanak a magyar autonómia kereteihez, nem érintve ezzel azoknak a szabad önrendelkezési jogát, akik a magyar nemzeti autonómia kebelében (fenntartás nélkül) akarnak elhelyezkedni. Épen ezért haladéktalanul össze kell állítani

a nemzeti kataszter

névsorát, amely szintén nem új rendszer, s amely feltétlenül szükséges nemcsak a nemzet belső szervezése, de az általános béke érdekében is. A folytonos villongások nem vonhatják el a nemzeteket hivatás-szerű, termelő munkájuknak a folytatásától, az egyéneket foglalkozásaitól. Ausztriában Budweiss városa fényes példáját mutatta annak, hogy a kataszteri alapon szervezett nemzetek élete mennyire el tudja háritani az összeütközésre vezető ellentéteket. *A nemzeti kataszterbe való felvételnél az egyéni akarat és önrendelkezési jog dönt.* Vitás esetekben az e célra szervezett döntő bíróság ítélkezik. Nem is beszélve a svájci ideális berendezkedésekről, amelyek feltétlenül irányadók kell hogy legyenek. Már a múltban így alakult ki Ausztriában is a nemzeti autonómikus rendszer, Morvaországban, Csehországban, sőt még Bukovinában is s hogy fejlettebb és általánosabb önkormányzati formát nem ölthetett, annak a következményei igen tanulságosak lehetnek. Különösen nagy jelentősége van a nemzeti kataszternek a vegyes lakosságú helységekből. A kataszter alapján a kulturális és egyéb kizárólag nemzeti célokra a nemzetgyűlés adót vehet ki, a nem pusztán nemzeti célokra szedhető állami és községi adónak a nagysága azonban úgy állapítandó meg, hogy a nemzeti adó az egyének adóösszegét nem emelheti, csak önkéntes felülajánlás esetén. A nem vegyes lakosságú helységekből

a területi autonómia

vezetendő be. Az önkormányzati élet a községekben kezdődik, még pedig úgy, hogy a szinmagyar, vagy a többségben magyar lakosságú község és város közigazgatását a magyar nemzetgyűlés és annak végrehajtó szerve vezeti, ellenőrzi. A városok autonómiája önálló; a falvak járásokban, székekben és megyékben tömörülnek. Különös gond fordítandó minden helységben, járásban, megyében a kisebbségek jogainak a sértetlen érvényesülésére. Magyar területen nemcsak a közigazgatásnak, hanem a bíraskodásnak is magyarnak kell lennie, a kisebbségi azonos jogoknak a biztosításával. A bíraskodás felelősségi fórumai képen magyar felsőbíróságok szervezendők. Az önkormányzat nem játszható ki azáltal, hogy a tisztviselők szabad választásának a korlátozására bármilyen címen módot találhassanak.

A nyelvhasználat

alkalmazására az önkormányzati testület határozata irányadó a maga hatáskörében, de mindenütt a kisebbségek joga legalább olyan mértékben és módon biztosítandó, ahogyan a Kossuth Lajos – előbb ismer-

tetett – alkotmánytervezetében kifejezésre jutott. A jogegyenlőség nem viheto keresztül ugy, ha a közigazgatásnál és bíraskodásnál és minden téren nem volna használható a legteljesebb mértékben az anyanyelv. A törvényhozás, igazgatás és bíraskodás munkájában a magyar nemzet magyarul vesz részt s minden olyan törvényrendelet, utasítás, amely magyarokra is vonatkozik, magyarul közlendő a magyarokkal.

A nemzeti vagyon

fejlesztése, gondozása nemzeti ügy és így a közgazdasági irányelvek, a gazdasági haladás, berendezkedés, rendelkezés, elsősorban az önkormányzati jogkörbe tartozik, a forgalom teljes szabadságának az elve alapján. Az országos határvámok felnyitása nélkül az erdélyi terület gazdaságilag nem tud talpraállani, ugy pénzügyi, mint ipari és kereskedelmi szempontokból. A szabadforgalom nem képzelhető el még a belterületen sem a vasut üzemképessé tétele nélkül, a mostani közlekedési viszonyok mellett pedig a megélhetési viszonyok nem zökkenhetnek a rendes mederbe, a gazdasági pangás egyre mélyebb züllésbe sülyed. A Magyarországtól elcsatolt területek vasutjait az itt élő román és nem román nemzetek automatikusan vegyék át, állítsák helyre, vezessék és ellenőrizték szabadon az üzemet, azzal kizárólagosan rendelkezzenek s ez a közös nagy érdek felismerése teheti csak lehetővé, hogy fontos jelentőségének megfelelő vasuttá fejlődhessen, ugy amint Németországban a szászországi, bajorországi vasutak a világ legpéldásabb-vasuti üzeimeivé fejlődhettek.

A kultura

fejlődésének szabad utja kell hogy legyen s elsősorban biztosítandó az oktatásügy szabadsága. Az állam ne tartson fenn és ne akarjon fentartani sehol magyar iskolát; ez a nemzeti autonomiának belügye; még a fentartási költségek fedezése is. Természetesen az autonom-iskolák fentartására fordítandó az államkincstárba befolyó adónak a megfelelő része, amit nem nehéz kiszámítani. A nemzeti autonomia főképen az adóból kulturális céljait megillető részből közép és felső tanintézeteket, egyetemeket tarthasson fenn. A tanszabadság intézményesen biztosítandó. A tantervek párhuzamosítása megegyezés tárgyát képezheti, de a tanerők alkalmazásába az állam nem szólhat bele. A magyar önkormányzat mindenütt állithat iskolát, ahol legalább husz magyar iskolaköteles van. Iskolát bárki állithat fel a magyar nemzetgyűlés által e célra alkotott szervezet ellenőrzése és felügyelete alatt.

A rend

fentartása az autonomia feladat-körébe tartozik. A katonaság népmilicia legyen 6-8 hetes kiképzési idővel s az autonomia területén az önkormányzati szervek tartsák fenn ezt a katonaságot, amelynek minden tagja a saját vidékén szolgáljon, onnan elvinni csak a nemzetgyűlés határozata alapján lehessen. A rend fenntartására különben a rendőrség és csendőrség van hivatva, amit magyar helységeken a magyar önkormányzat szervez, vegyes lakosságú vidéken közösen, arányszám

szerinti közös elemből. A sigurantza néven ismert intézmény szükségtelen, úgy az államra, mint a polgárságra káros, megszüntetendő; alkalmazottai és tisztviselői számára a rendes közigazgatás szerveinél nyújthatnak megfelelő elhelyezkedési lehetőségeket.

A munka szabadsága

intézményesen biztosítandó, valamint a munkásjóléti intézmények és szervezetek autonómiája is. A szociálpolitikának a haladás követelményeivel lépést kell tartania s ezen az uton kell szüntelen keresni az osztályellentétek kiegyenlítődésének a lehetőségét. A munkásképzés nagy jelentőségű.

Az egyházak

autonómiájának épsége sérthetetlen.

A szabadságjogok

a nemzeti önkormányzaton belül és kívül nemcsak elismerendők, hanem biztosítandók. A sajtószabadságot, gyülekezési és egyesülési jogot, tan-
szabadságot nem elég csak kinyilatkoztatni, hanem hatósági és törvénykezési védelemben kell részesíteni.

*

Ilyen utakat képzelünk, hogy el lehessen indulni a nemzeti alkotások felé. A levert lengyelekhez I. Miklós cár az orosz birodalomba beosztott Varsóban beszédet intézett és azt mondotta:

– Nem vagytok többé lengyelek... mert birodalmam magában hordja jövő nagysága csiráját.

A cárizmus azóta nagyon megbánhatta, hogy ilyen kijelentésekre alapította létezését, mert nem a nagyság, hanem a halálméreg csiráját nyelték le ezekkel. Meg kell érteni ezt a tanulságot is és aki megérti, az meg fogja gondolni, hogy mit kockáztat, ha a nemzeti fejlődés elé támadó barrikádokat akarna építeni. Hasztalanná válik azonban sok reménykedés és a kibontakozások sokféle elgondolása, ha a tizenkettedik óra hatvanadik percében is ölbetett kézzel nézzük és várjuk az eseményeket. Már nincsen idő a veszteglésre, munkába kell állani és mindenkit dologhoz állítani: *szervezni*. A jelent megmenteni és jövőt kovácsolni.

Dr. Zágoni István.

A politikai aktivitás rendszere*

Sokat és sokszor tudtam vivódni azon a kérdésségen, vajjon érdemes-e küzdeni, törekedni, cselekvősegeket folytonos akarattal irányítani és kifejezni? Van-e értelme az okból okba erősödés keresésének, a logikus következetességnek, az emberépitette életutaknak, az egy ember jövőbe kapaszkodó építgetéseinek? Az ember életét nem haladja-e túl az ő sorsszerűsége, mely cselekszik, intéz, sodor? Van-e szükség, hogy ez életfőnség helyett az ember akarjon cselekedni? Nem-e mindegy, ha rábizza a nagy sorsszerűsége magát? Hiszen majd lesz valahogy; sohse volt úgy, hogy sehogyse lett volna! A fájdalmak hegyeire jönnek az elsimulások völgyei s az ember él és csuszik hegyről-völgyre, völgyről-hegyre, mert hát a föld forog s az álló ember alatt is tovaforul és az álló ember így mozdulatlanul is halad. Az idő mindenestre halad fölötte s van-e más haladás is, mint az idő telése?

Van-e értelme, hogy embereknek sokasága, bizonyos, megszokottságokban és átöröklésekben való tömörültsége, mint amilyen például a fajok és nemzetek alakulata is, – van-e értelme, hogy egy-egy ilyen alakulat öntudatokat formáljon, célokat hasogasson maga elé? Van-e értelme, hogy cselekvősegeket vállaljon, a világ életébe alakítólag akarjon belenyulni? Hiszen az egy ember felett uralkodó sors ott uralkodik, ott vezet ott cselekszik az emberközületek fölött is és így a nemzetek útját és életét is eligazítja legbölcsebben és legjobban.

Ime, már metafizikai magasztalokba emelkedik a vivódás. De egy bizonyos, hogy ottan is a feleletet keresi és kielégítetlen, ha feleletet nem találhat. És lám, maga ez a kielégítetlenség is felelet. Sőt a vivódás maga is felelet. A sorsszerűségek hívése mély átérzés és magas áttekintés a világ élete fölött; az emberiséget összefoglaló nagy életnek és a benne levő nagy értelemnek az önkénytelen megvallása. Önkény-

* A szó megszokottsága folytán használom a címben az „*aktivitás*” szót, de egész teljességében kifejezi az ebbe takart fogalmat a „*cselekvőség*” szava is. A szövegben már csak a magyar szót igyekszem használni s ezt a módszerbeli megjegyzést előre bocsátom, hogy a szóhasználatom szerinti cselekvőséget másképpen ne értsék, mint a történelmi és politikai patinájú aktivitást.

telen lelki megmozdulás minden vivódás is és minden kielégítetlenség, hogy abba a nagy összefoglaló életbe belekapcsolódni tudjon. Keresése az életutnak, mely keresésnek legkisebb visszahatása is ösztönszerűséget ébreszt. S az ösztönszerűségek sorozata is már irány s ez irányok megmarkolása már akarat és az akaratok folytonos tömörülése ragadva ragad a cselekvésekbe.

Végeredményben látnunk kell, hogy még a fátumhivőnek sem lehet elsüppednie a tétlenségbe, sőt épen a fátumért való vivódások mind részeivé lesznek magának a fátumnak. A metafizikai magaslat úgy épül az emberek sorsakarásából; nem egy emberéből ugyan, de *minden* emberéből. Szűk látás ugyan, ha egy emberre, akár egy csoportra, akár egy-egy nemzedékre is ráterhelik valaminek az okozását, vagy vezéri jelentőséget tulajdonítanak valakinek, – ez mind szűk látás. Mert a történések és azokban a fordulatok mind az emberiség összességének, sőt ez összesség és a természet egyéb jelenségei összehatásának a termékei. A vezérek vagy vezető csoportok, illetve nemzedékek mind nem okok, hanem csak kifejeződések, megnyilvánulások a nagy világmindenségből; a nagy elemi erők esetlegességeinek a megvillanásai, melyek ma vannak s holnap már beleforgatódnak új eszményekbe, melyek ismét új vezetőket mutatnak. Ez mind így van és mégis a legcsöppnyibb ember akarata is befoly abba a nagy elemi erőbe, sőt épen minden ilyen csöppnyiségnek az összegeződése, az adja együtt a történések hajtóerejét. A nagy egyéni akaratok is mind ebből az összegeződésből lesznek, sőt csakis ez összegeződések átlagosításai szerint tudnak mindig kifejeződni. Mi csak a záport, a vihart, a sötét felhőket látjuk és érezzük, de ha utánagondolunk, akkor ezekben a hatalmas elemi kitörésekben bennelevőnek kell tudnunk azt az elenyésző vizpárát is, mely egy virágpárából vagy egy csendes haldokló utolsó leheletéből szállott a levegőbe.

Ilyen utánagondolások nyilvánvalóvá tehetik, hogy igenis van értelme még a legelenyészőbb egyén küzdeni-vágyásának, van értelme a legkisebb akaratnak is és minden cselekvésnek. Ugy is van értelme, hogy tulajdonképpen környezetbeli és helyzetbeli visszahatás minden megmozdulás; a környezet és helyzet pedig a multak jelenné formálódása; tehát a jelen tényezői bármit akarnak és cselekednek, abban a mult megnövésének az idegei dolgoznak. De úgy is van értelme minden lelki és testi megmozdulásnak, hogy a jelen helyzetekből tapadásokat visz magával az egyetemes, nagy, világmindenségi életbe, s ott új hatások anyagává érik, melyekből a jövő visszahatásai fognak megszületni. A jelen idők bármilyen akaratában és cselekedetében tehát

a jövő alakulásának az idegei is benne dolgoznak. *Ez az időnek a szervessége*, a mult-jelen-jövő együtthatása és egymástól függése. Ennek a nagy szervességnek az értelme benne van még az érthetetlen, még a káros kilengésekben is, a destrukciókban éppen úgy, mint a legutópiásabb alkotó akaratokban. És ez az értelem van benne még az egyén ösztönszerű megmozdulásaiban is, annál inkább az öntudatos akarásokban és cselekvésekben, s még inkább az emberi közületek, a fajok és nemzetek törekvéseiben.

Az emberi csoportok minél átörököltebb összefüggésűek, annál inkább közvetítői és kifejezői az egész emberi életnek. A fajok és nemzetek is ilyenek. Az egyéni akaratok és cselekvéseket már egy nagy összegezéssel összevonják, egymással kiegyenlítik, átlagosítják, s így folynak bele az emberiség szélesebb mérvű, magasabb rendű életébe. A faji és nemzeti csoportosulások tehát már közelebb állanak a sorshoz, szinte közvetlen alakítói annak a misztikus nagy törvénynek, mely a világon uralkodik. Annál nagyobb kötelessége egy nemzetnek úgy maga, mint az egész világsors iránt, hogy ebből a közvetlen alakításból ki ne vonja magát. Ösztönszerűségeit engedje lendületbe, engedje öntudattá válásba, engedje elhatározottságokba, ragadódjék így cselekvésekbe. Hasson így a világ minden más nemzetének keresztező, kiegyenlítő, átlagosító megnyilvánulásaiban maga is újabb összefonott erőként, újabb élő hatásként. Hiszen ha sajnóan félreáll és ki akarja is vonni magát a világ életéből, azért csak ott ütődik-verődik abban az életben, s kétszeresen fáj minden ütődése és verődése, akárhogyan is igyekszik elfásulni. Mert passzivsága, szenvedőlegessége, tűrésben fetregése maga az öntudatlanság, mely legfőleg lázas víziókkal és oktalan rémüldözésekkel lát, dugdossa magát a képzelt bajok elől, s nem mérkőzik meg az igazi bajokkal. Tehát nem is edződik meg semmi fordulatra. Ezzel szemben az öntudatosság, ez bátor belenézés a sorsszerűségekbe és ezekre való rákészülődés. Az így kiformalódó cselekvés pedig beleszokás a sorsszerűségbe, részvétel annak alakításában, átmelegedés a nagy élet iránt és szeretése a fejlődéseknek.

*

A magyarságnak van egy nagy sorsszerűsége: a békeszerződés. Ez a világtény a magyarság ezeréves államát ötfelé darabolta s ennek a földarabolásnak a révén Románia is gyarapodott az erdélyi, bánáti és egyéb csatoltságbeli részekkel s ezekben a részekben közel két millió magyarral. Az így elcsatolt magyarság a megszállás ideje alatt nem vett részt a maga sorsszerűsége politikai kialakításában; a békeszer-

ződés megformálódása alatt Románia államhatárbeli megnövekedéséhez belső elismeréssel nem járult hozzá. Passzivitásban volt Románia államalakulása iránt. Azonban ez a passzivitás mégis kifejezett valami akaratnyilvánítást, tehát a viszonyokhoz képest cselekvőségként hatott. És annyit legalább elérhetett, hogy a magyar népiség kérdésére fel is hívta, ki is hívta a figyelmet. A békekonferencia valamelyes módon honorálta is ezt a figyelmeztetést, mikor a népkisebbségi jogrendszer megalkotására rendelkezéseket szabott, s mikor a volt állami területek gazdasági egybefüggésére is irányelveket irt elő. Bizonyos, hogy az erdélyi és egyéb csatoltságok magyarságának politikai passzivitása a magyar béke-delegáció visszaszerző törekvéseire erősítő hatással volt, s e törekvések és a békekonferencia előzetes elhatározásai meg is birkóztak egymással, s ebből a birkózásból alakult ki a békeszerződés némely enyhítése, különösen a békeszerződés kísérő levelének az az ígérete, hogy a népiségek elrendezésében igazságos kiegyenlítések fognak történni. Az a megállapítás is súlyos ebben a kísérő levélben, hogy a nyelvhatárok és államhatárok egybeesése Középeurópában keresztül nem vihető. Ez a megállapítás mintegy nyitva hagyja a népek közvéleménye számára azt a kérdést, hogy keresse az el nem érhető két határbeli különbségek megnyugtatótását.

Már most a világ ilyen megnyilatkozása mit jelent? Jogi döntést Románia új államhatárai javára s a döntéssel egyerejű kötelezést a népkisebbségeknek; köztük az elcsatolt magyarságnak az elismerésére, történelmi fejlettségének megfelelő megbecsülésére s a törzsmagyarsággal való gazdasági és kulturális egybefüggésének az épen hagyására. Ezt egyszer a békeszerződés minden fájdalommasságából és minden rosszaságából fel kell ismernünk olyan jónak, amiből a népek egyetértése és testvéri belátása nagy fejlesztéseket tudhat kialakítani.

Mert élénk tudattal kell felismernünk, hogy egy másik nagy sorsszerűség is lebeg, de ez már az egész emberiség élete fölött. Az egész emberiség sorsszerűsége: a népek mind mélyebb és mind szélesebb rétegének az érvényesülése, az ugynevezett demokrácia. Ennek a fejlődése visszafordíthatatlan. Nem most a világháború és az utána következő tömegviharzás hozta ezt a visszafordíthatatlanságot, csak ezek a kirobbanások és felszaggatódások is az utjelzői ennek a haladásnak. Minden történelmi mozdulat és minden kor az emberiség egy-egy elnyomott rétegének hozott bizonyos viszonyokban szabadságot, egy-egy elmara-dottságot emelt ki a háttérből és lendített előbbre. Mind a tömegek nagy tartalékából léptetett elő új népanyagot s ezzel új tényezőt az öntudatos alkotásokra. A régi korok elszigeteltségeit és elzárkózottságait széttörte

a népvándorlás, a rómaiak rabszolgatartó kapitalizmusát feloldotta a kereszténység kegyessége, a belőle kifejlődött középkori rendi arisztokratizmus is már jóval nagyobb réteget hozott hatalmi helyzetbe, mint amennyit a római polgárság kiváltságai felemelhettek. Ebben a középkori szélesebb rétegű kiválásban is nyomban kifejlődik a városi polgárság párhuzamos haladása, megalakul a harmadik rend és új társadalmi, meg gazdasági kiszélesedéseket és elmélyüléseket tud kivívni. A polgári szabadság korszakában nyomban feltűnik a negyedik rend szabadságvágyó szervezkedése s most napjainkban éppen ennek az érvényesülése van soron. De a munkásság mellett sok elfeledett földnépe, sok ismeretlenné közömbösített népmillió, a lenézett és áruként, vagy géptölteléként, vagy egyéb hatalmi felhasználásban kezelt színes fajok sokasága mind megmozdul, mind szabadságokért küzd és helyet követel a népek sorsa intézésében. Valami régóta felküldött akaratsóhajokat ime visszahoz a sors élettörvénye. És így látjuk a mai állapotokban szinte iskolapéldáját annak, hogy minden akarat visszatér és teljesül, vagy legalább is teljesülésre van hivatva.

Igy visszanézve a máról tegnapra és a közelmúlt, vagy régmúlt tegnapelőttökre, tisztán láthatjuk, hogy (mindig az egész világot vévén egységnek) az újabb korok szélesebb néprétegeket öleltek bele a szabadságba a megelőző koroknál. Hogy tehát minden követő korszak demokratikusabb volt az előzőnél. És érezvén napjaink feszültségeit, szemünk előtt látván a néprétegek és új, meg új tömegek öntudatosságának a kialakulásait, tisztában kell lennünk vele, hogy ezek nem egy-egy ugynevezett vezérnek a lázításai, hanem sorsszerű megnövekedések és kibontakozások. A jelen csak folytatja a múltat s ha a múlt újabb és újabb népszélességeket vett föl a szabadságba, a jövő hatványozni fogja a szabadságok kiszélesedését. Ezt a demokráciát mondom én visszafordíthatatlannak.

Semmiesetre se azt jelenti azonban a demokrácia, hogy a néprétegek megfordított helyzetekbe kerülnek. Hogy aki tegnap fölül volt, az ma alákerül, s holnap még mélyebbre süpped. Nem. A vázolt demokratikus fejlődés alsó rétegeknek felemelkedését jelenti, az addigi felső rétegek mellé való sorakozását, nem pedig megfordított leigázásokat. Az első konvulziók ugyan ilyen letiprásokat mutatnak, de a robbanások utáni egyensúlyhelyzet mindig az előbbi színvonalakra emeli vissza az ottan voltakat, csak hogy most már újabb elemekkel megsokasodottan. Átlag lesz, de mindig javult, mindig bővült, mindig nagyobbult és így a jövő fejlődését nagyobb kiterjedéssel szolgáló átlag. Ezt a megsokasodást nézheti lekicsinyléssel a korábbi kiváltságosak csoportja, de

meg nem tagadhatja, hogy a megsokasodás melléje emelkedett. Joga van annak a csoportnak ahhoz is, hogy maga új magaslatokat keresen, s ezzel új vágyódásokat és a tömegek új magasra töréseit idézze elő. Ennyi igazoltsága van az arisztokratizmusnak, ez az átmenetiség. Egyébként minden arisztokratizmus, de leginkább a szellemi arisztokratizmus nem egyéb, mint a demokratizmus leghatalmasabb emeltyüje és uttörője.

Mondtuk, hogy a magyarság fölötti aktuális sorsszerűség; a békeszerződés. Az imént való fejtegetésekben pedig az emberiség fölötti aktuális sorsszerűsége: a demokratizmusra kívántunk rámutatni. Világos, hogy ezek a sorsszerűségek találkozni fognak. Egy nemzet és egy világ egy időben való fejlődési meghatározói kell, hogy találkozzanak, *ha csak maga az illető egy nemzet el nem vonja magát a találkozás elől.* Ime, ebben a „hacsak”-ban van a Romániához csatolt magyarság jövője is, ebben van az életfordulója, hogy alkalmazza-e, vagy se a „hacsak”-ot? Akar-e találkozni a világ demokratizmusával, bele akarja-e kapcsolni a maga fejlődését a világ sorsszerűségébe, vagy rábizza másra, rábizza talán magára a vak véletlenre? E kérdésességben van az elszakadt magyarság politikai cselekvőségének a gyökere.

Talán mondhatnánk azt az ellenvetést, hogy a törzsmagyarságnak, a megmaradt Magyarországnak kell megtennie a világgal ezt a találkozót. Így állt a helyzet csakugyan a békeszerződés magyar ratifikációjáig. Ha az elszakadt magyarság ez idő alatt is az új államkezeteket a maga egyénisége kifejezésére felhasználta volna, ezzel időelőtti elismeréseket fejezett volna ki, s így gyöngítette volna a törzsmagyarság helyzetét ez elszakadtak visszakivánásában. Amióta azonban a világ döntött és ezt a döntést a törzsmagyarság is törvényei közé iktatta, azóta az elszakadt magyarság jogilag is új államhelyzetet kapott és ebben a maga egyénisége kiformálódásáról kell gondoskodnia. A Romániához csatolt magyarság az új államhelyzetben nemzetközileg elismert külön nemzetté változott, melynek saját új állama irányában is közzogai vannak, s ezek védelmét a Népek Szövetsége előtt is igényelheti. De akár befelé, akár kifelé elsősorban saját magának kell az igényeit kiküzdenie, s a maga küzdő kifejezésére csak új államhelyzetén keresztül tudhat megnyilatkozni, nem pedig a korábbi állama útján. *A ratifikációnak ezt a mélyen járó jelentőségét föl kell ismernünk és aszerint kell cselekednünk.* A magyarságnak többféle államba osztottsága fölött is az ő faji és hagyománybeli eszmei közösségei mind-mind megmaradhatnak, arról egymás iránti szeretettel kell is gon-

doskodnunk és ennek a szellemi régiókba tartozó közösségnek a megértését nekünk is új államunk légkörében el kell érünk. Azonban ez mind nem politika, hanem valami államfölötti és emberiségi értéseknek a magaslatába tartozik. Ellenben nemzetközi vonatkozásu ugyan a gyakorlati politika sok problémája, s így egy nemzeti egyéniség új államhelyzetének és ez államhelyzetben való szabadságjogainak a kialakítása is, de végeredményben mégis az államkereteken belül való megoldásokat jelent. Ebben a megoldásban a szembenálló tényezők csakis az illető nemzetiség és maga az új állam, s csakis ezek vihetik ki ügyeiket a népek nagyobb közvéleménye elé. Ugy van ezzel a Romániához csatolt és ott önálló népegyéniséggé vált magyarság is; magának kell magát kiküzdenie. A megmaradt törzsmagyarságnak ebbe való beavatkozását új államunk a nemzetközi jogra hivatkozva is visszautasíthatná, s csak a mi helyzetünk demokratikus kialakulása kerülne késleltetésbe esetleg még nagyobb kockáztatás alá.

Még egy ellenvetést kaphatnánk a magyarság politikai cselekvőségére. Azt t. i., hogy a világ demokráciájával az elszakadt magyarság úgy is találkozhatik, ha negációval fejezi ki magát. Ezzel valami komoly, bánatos és megrázó jogfentartást tud a világnak odakiáltani. Csakhogy a világ népeinek szabadság felé haladása (vagyis a demokrácia) a negációkat, a tagadásokat használni nem tudja; az csak a tevőleges, határozott követelésekből tud új izmosságokat magába venni. A negációk az ő számára csak erőtlenségek, mert lényegükben csak panaszkodások. A jogfentartások is, ha visszavonulással vannak aláhuzva, nem egyebek lemondásoknál, melyek üres szavak álarcával takarva csengenek, de az őszinte elszántság és küzdeni vágyás hiányzik belőlük. Az ilyen erőtlenségek a népek haladásvágyában számot nem tehetnek s így ilyenekkel a magyarság nem is tudná tartalmassá és hatássossá tenni a maga találkozóját.

*

A békekonferencia békealkotásai és a világ demokratikus fejlődése mindenesetre szembe kerülnek egymással. Mert a békealkotásban csak a megindulás volt jó, csak abban csengett össze a népek szinte jajongó együttérzése. A népek önrendelkezési joga, a gazdasági elzárkózások megszüntetése, a földek és vizek szabadsága, az annexió és megtorlás nélküli béke: ezek voltak az alap gondolatok, amiben győző és legyőzött eleve megegyezett. Erre az alapra azonban olyan elfogult fölépítéseket raktak, melyek a legyőzött népeket időtlen-időig a nyomor alávetettségébe döntették. Az ilyen alávetettség azonban a győztesnek

is csak kárát jelentené, mert kifosztott és elnyomított népektől a maga követeléseit meg nem kaphatja, sőt a békés összefüggés minden áldását ez az új rabszolgaság messzi távoztatja. Ez a kialakulás pedig nem a népek fejlődését hozná, hanem a kulturnépek lealacsonyodását a bosszu talpa alá. Érezhető már a felismerés folyamata, hogy így nem haladhat a világ s ilyen békealkotást irányává nem tehet. Európa közgazdasági lehetetlenségei odaérlelik a helyzetet, hogy a békealkotást őszintén vissza kell állítani a népek együttérzésével fogadott jó alapozásokra.

A világ minden népének ez az érdeke. A világból egy-egy területet nem lehet kiválogatni, hogy megfojtsák. Az a megfojtásra szánt terület összefüggött milliárd életszál révén és viszonyok sokszorosságai útján más népekkel. Egyiknek megfojtása a másik életerőinek az elhalását is okozná. *Az idők szervességén kívül az egész világ népeinek is megvan a szervessége.* Az emberiség egy pontjának az üszkösödése megmérgezi az egész emberiség vérkeringését. A világ demokráciája az életerő és az életösztön viharzásával fogja e kórosságokat magából kiküszöbölni. Ma gyűlölet éghet a népek között, de a gyűlöletben már ott lappang a tehetetlenség eleme, hisz talán épen azért is van a gyűlölet, mert érzi a másraszorultságot; érzi akár fölülkerekedése, akár alulkerekedése ideiglenességében, hogy a maga mindentbiró ereje hiányzik s hogy ennek az erőnek akár az anyagi, akár a szellemi része ott van a letiprottnál vagy a felülkerekedettnél. Ezt érzik a népek, mikor egymáson hemperegnek. És a gyűlölet első dühe azzal a káprázattal ragadja el, hogy megtudja szerezni a másét, ha a másikat kiirtja. Aztán éreznie kell minden irtó mozdulata után, hogy üresebbek lettek a viszonyok körülötte, hogy szétszakított olyan összefüggéseket, miket maga nem tud pótolni. Jön a felocsudás, jön a kapkodás az összefüggések után. *Ma talán épen itt tartunk.* A gyűlölet reflexmozdulatait már mind jobban tulrezzik a kapkodás reflexmozdulatai. És ezekből az ösztönszerűségekből irány lesz, az irányból belátás, a belátásból akarat s az akaratból a népek mind szélesebb rétegének szabad egybefolyása. A szabad egybefolyásból lesz a jó, az igazi béke, mely a népek legszélsőbb rétegeinek a megpróbáltatott és így megtisztult lelkéből fakad s amilyen széles méretű volt a világháború, olyan széles méretűségű népi meggyőződések lesznek a béke fentartói. A népek meggyőződésének ez a széles méretűsége, ez lesz a világ új demokráciájának a térfoglalása.

Nyilvánvaló, hogy ez a fejlődés a béke jó alapgondolatainak torz kiépítéseit, a kiépítésbe merevített elfogultságokat el fogja tüntetni. Az ideiglenes eltírásokat az egymásmelletti szabadságok egyensúlyhelyzetével fogja felváltani. Ez lesz a békealkotások és a világdemokrácia

szembekerüléséből, hogy az erkölcsi erők az erőszakolásokon túl fognak nőni és egy kiegyenlítő magasabb színvonalat adnak az emberiségnek.

A békealkotások komplexumába beletartozik a magyar békeszerződés is. A Romániához szakadt magyarságot pedig anyagi és szellemi érdekeinek legmélyéig érinti, hogy vajjon e békeszerződés gyakorlati kivitele milyenné fogja tenni az új államban való helyzetét. Ez a magyarság még vérzik az elszakítás miatt és éreznie kell, hogy ez a világtény a törzsmagyarság élethelyzetét is végzetesen guzsba kötötte. Egészen természetes tehát, hogy az elszakadt magyarságnak is akarnia kell az ilyen rossz hatású békének a megjavulását. Akarnia kell maga iránt való kötelességből is, de az új államhelyzete iránti tekintetből is, hogy se maga, se környező államhelyzete ki ne maradjon a világ demokráciájának széles méretű megnyugvásaiból. Joga is van hozzá részint a békeszerződés némely rendelkezései alapján, részint a népkisebbségi egyezmény elveinél fogva, részint a békeszerződés kísérő levelének ígéretei folytán, hogy a népek önrendelkezési jogának, a népek szabad összefüggésének és a megtorlás nélküli békeállapotnak az eljövételét követelje. Ezek a szép és jó alapelvek a békeszerződés felépítéséből hiányoznak, csak elvi alapokként vannak meg, tehát érvényesülésüket a békeszerződés gyakorlati kivitelének nemes és emelkedett felfogása tudná biztosítani.

Ezt a felfogást a népek lelkének békés egymásra hatása tudja elhozni. A népek lelkének önként való meggyőződéseiből kell hogy kiviruljon minden nép számára fájdalmainak a megvigasztalása, elszakítottságának a kiegyenliése, új helyzeteinek a régi összefüggésekkel való kiegyeztetése.

Nekünk a világdemokrácia eljövételére kell készülnünk. Azt a népek közös fölemelkedésében kibontakozónak kell hinnünk. Ehhez a fölemelkedéshez a magunk meggyőző erejét, lelki fölírásait, bölcs belátások ébresztésére ható tudásunkat kell használnunk. Oda kell állítanunk népi önérzetünk tiszta homlokát és őszinte, nyílt egyenességét s ezzel ráhatunk minden tényezőre, hogy önként és jó megegyezéssel javítsuk ki a békeszerződés rossz fölépítését. Így kapcsoljuk bele az elszakadt magyarság jóvendőjét a világdemokrácia fölemelő biztonságaiba.

És ezért kell a magyarságnak a politikai cselekvőség eszközét is a maga minél teljesebb kifejezésére igénybevennie. A politikai cselekvőség rendszerében alapgondolat is, irányeszme is az lehet, hogy a békeszerződést a gyakorlati kivitelén keresztül s a népek együttérzésének fölkelte révén meg kell javítani a szeretet, a megbocsátás és a szabadságok tartalmával.

Egyes gyakorlati részletekre immár csak vázlatosan mutatok rá, mert az alapgondolat kifejezése után az egyes gondolati kialakulások a helyzetektől függenek. Első dolognak tartom, hogy a magyarság központi városa, Kolozsvár kezdeményezze a „Magyar Nemzeti Szövetség” megalakulását. A szövetség a magyarság politikai testülete lesz arra a célra, hogy a magyar nemzeti kisebbség általa az államélet minden vonatkozásában felvegye a politikai cselekvőséget. Adminisztrálja a magyar nemzeti kisebbség életigényeit úgy a parlamenten kívül, mint a parlamenten belül és nemzetközi vonatkozásokban is. Erre a célra állandó központi irodát tart fenn, igazgatóságot és igazgató választmányt rendel, vidéki igazgatóságokat szervez s legfőbb fokon közgyűléssel és nagy választmánnyal kormányozza magát. A M. N. Sz. kolozsvári kezdeményezése az itteni minden rendű és rangu magyar lakosság adhoc képvisellete útján akként történik, hogy ez a képvisellet előkészítő bizottságot alkot, ez a bizottság a vidéki csatlakozásokat összehozza, a nemzeti szövetség működési szabályzatát, illetve működése alapeszméit kormányelismerés végett a hatóságoknál előterjeszti, az elismerés alapján a vidéki képviselleteket a szövetség végleges szervezetének megalkotására egybehívja.

Az ilyen megalakulásig is az előkészítő bizottság bizonyos átmeneti feladatok megoldását igyekszik elérni. Ilyen átmeneti feladatok: a magyar békeszerződésből folyó elszámolások (likvidációk), a magyar tisztviselők ügyének a rendezése, a pénzbeváltásból folyó károsodások kiegyenlítése, a hadikölcsön kötvények és a be nem váltott koronák ügyének jóvátételi bizottság elé terjesztése. Hasonló átmeneti kérdések még bizonyára akadnak, amik az államhelyzet változása folytán leginkább a magyarságot terhelik s mind külső elintézésre szorulnak. Külső és belső elintézés kölcsönössége szükséges a kiutasítottak és erdélyi otthonukból kinn rekedtek hazahozatala érdekében. Ezzel Magyarország is súlyos társadalmi teher alól szabadul meg, de Románia új területein is több nyugalom lesz és az otthonlét érzésének termékenyítő ereje fog hálásan nekilendülni. És van még egy gyors megoldani való, ami már tisztán belső elintézésre szorul: ez a csatolt területek magyar vasutasainak és postásainak a lelki kielégítése, életbiztonságának a visszaadása. Ennek a kérdésnek a megoldása egymaga képes lesz a szállítási rossz viszonyok elhatározó megjavulásának az előidézésére. A szállítási viszonyok helyrehozatalától pedig sok minden függ, talán az egész társadalmi béke.

Ezek mind az átmenetépítés sürgősségeibe tartoznak. Mindezekkel párhuzamosan sürgős persze magának a nemzeti szövetségnek a ki-

építése. Mert sürgősek a magyarság egyházi és iskolai, valamint közgazdasági álláspontjainak és kívánalmainak a kifejezései is, ezeket pedig politikai ható erővel már az összes magyarság képviselőiténak kell ki-ejtenie. Az iskolák kérdésében különösen fontos a fenntartói jogok rendezése, még pedig úgy, hogy az iskolák a magyarság előszeretete szerinti fenntartóknál legyenek. A közgazdasági kérdésekben pedig különösen fontos, hogy először is a földreform ügyét oldják meg a magyarság elbirtoktalánításának a célzata nélkül; másodsor pedig az új területeknek a régi területekkel szemben való elpénztelenítése és forgalmi életének ilyen módon való megbénítása érjen véget. – A szövetség megalakulásakor előtérbe lép a székely kérdés is; leginkább azért, mert a székelyek számára a népkisebbségi egyezmény külön egyházi és iskolai autonómiát biztosít. Másrészt a székelyföldnek összefüggő nagyobb területisége és birtokviszonyainak különös egyszerűségei miatt jelentős külön érdekei is vannak. Mindezek gondozására legcélszerűbb a magyar nemzeti szövetségen belül külön székely ügyosztályt állítani. – Éppúgy külön gondozást igényel a munkáskérdés ügye. A magyar nemzeti szövetségnek részint a magyarság közgazdasági termelő ereje érdekében, részint a nemzeti és nemzetközi elvek egészséges összefüggésének a megteremtéseért meg kell tennie, hogy a munkássággal állandó és szerves kapcsolatot létesítsen. – Az állam életben való megnyugtató elhelyezkedés követeli, hogy a magyarság magát minden legkisebb helyen is összeírja, számbavegye és más népiségekkel való arányait mintegy tisztázza. Ez a nemzeti kataszter megszerkesztésének az alapvetése. Ezzel kapcsolatban ismét az államéletbeli egymásmellettiség és ekként való megnyugtató elhelyezkedés szempontja követeli azt is, hogy a magyar nemzeti szövetség a többi népiségek, illetve nemzetek szervezeteivel is az összeköttetést megtalálja és a barátságos együttműködést biztosítsa.

Az átmeneti teendők után ezek mind elsősorban való teendői lesznek a Magyar Nemzeti Szövetségnek. Tulajdonképpen ezek az ő stabilitási viszonyainak a megalapozásai.

Jönnek a mozgó, a működő viszonyainak a körvonalai. Ezek együttvéve magát a politikai cselekvőséget adják. Ez a cselekvőség részint parlamenten kívüli, részint parlamenten belőli. De a parlamenten kívüliség is jórészt abból folyik, hogy a magyarság parlamenti képviselője hiányzik. Ebbe a munkakörbe tartozik a magyarság sérelmeinek az orvosoltatása, továbbá a választójogi rendszer alkotásbeli és végrehajtásbeli hiányainak a helyrehozatala, különösen a választói jegyzéknek minden magyar egyén javára való kiigazítása. A parlamenten belüli

működésre való előkészület ez, melyre feltétlenül el kell határoznia magát a magyarságnak, mert más népkisebbségekkel való politikai együttműködése csak így lehetséges, másrészt az új területek alkotmányozásának az ügyébe is csak így tud befolyást szerezni. Az elmondottak után különben sem szorul bővebb indokolásra, hogy a Magyar Nemzeti Szövetség éppen a parlamenti cselekvőség útján tud legmozgalmasabban érvényesülni, s úgy az állam politikai életére ráhatni, mint a világdemokrácia követelményeinek hangot adni.

A parlamenten belőli működés a Magyar Nemzeti Szövetséget összefüggésbe hozza a pártok kérdésével. Elismerem a jogosultságát és megokoltságát, hogy foglalkozási ágak és világnézetek irányában differenciálódó pártéletnek kell alakulnia. Azonban a magyarság pártjait nemzeti egyéniségük ügyének a kiküzdése együtt kell hogy tartsa. Ennélfogva a pártéletet is alá kell rendelniök, vagy legalább is összhangzásba kell hozniök a Nemzeti Szövetség általános irányelveivel, s kifelé együttesen pártszövetségként kell megjeleniök. A pártok szintézisét sok minden közös eszmény meg fogja hozni; még a szocialista pártokkal való együttműködés lehetőségét is bizonyosnak látom. Annál inkább az olyan szabad polgári pártokkal való együttműködést, melyek nemcsak egy nemzet ügyét, hanem a nemzetek viszályainak a kiegyenlítése ügyét karolják fel, s minden elnyomottság ellen az emberi jogok nevével szállanak sikra. Az emberi jogok pártjának a kialakulását különben is közel levőnek tartom, s ettől a párttól a Magyar Nemzeti Szövetség bármely pártja se idegenkedhetik.

A szövetségnek még a maga körén kívül is szintézisekre kell törekednie az olyan értelmű világdemokráciáért, mely a korábbi fejlődési fokokat leroskadni nem engedi, hanem azoknak minél szélesebb kiterjesztését akarja. A szövetség előtt a békeszerződésnek népszabadságokkal való megjavítása lehet az eszmény, efelé kell hatnia úgy a maga népének minden önérzetes megnyilatkozásával, mint más népek hasonló önérzetének a felkeltésével. Az államalkotó külön nemzetek önkormányzati szabadsága, az ilyen önkormányzatoknak úgy területi mint testületi szervezése, ezek kölcsönös együttműködése, s így a nemzetek szövetségéből épült állam, – ez a külön népiségek, a külön nyelvhatárok legtöbb kinosságát föltétlenül elenyészteti. A Magyar Nemzeti Szövetség ezen a fejlődésen keresztül maga előtt láthatja a Dunamenti államok gazdasági egységének is a távlatát, s ezen az egységen túl az Európai Egyesült Államok kialakulását is, szóval a világ népei békéjének a legfőbb alakulását.

Az elszakadt magyarságnak minden új államban a maga fejlődő-

dését ebbe a világsodorba kell állítania. Elveszthette a régi hazáját, de nem veszthette el a nemzete jövőjében való bizodalmat. Nemzete szeretetén keresztül meg kell szeretnie nemzettársait, s lelkének és munkakészségének minden erejével fel kell ébresztenie maga iránt is nemzettársainak a szeretetét. A politikai cselekvősége is ennek a fejlődésnek egyik, s talán a leghatásosabb eszköze. Nem nélkülözheti, mert nyelvet ad neki a némaságában, bátorságot az ő sötétségében, s védelmet a félreértettségében és sokszor megrugdaltságában. Ezek véget kell hogy érjenek, s a magyarságnak új hazájában is meg kell találnia eszményeit és minden népek együttes szabadságának a magasságában meg kell találnia régi hazájának is a testvériségét. Nincs vége semminek, hanem ezután kezdődik az emberiség életének a szeb-bik utja. Lépünk rá bátor léptekkel.

...És ha csak tövisek várnának, ha kilátástalan küzdelem ingoványába jutnánk? Azt is meg kell próbálnunk, hadd lehessen nyugodt lelkiismeretünk, hogy – mindent megpróbáltunk. A sors parancsol, mennünk kell előre.

Dr. Paál Árpád